

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

NÖROBİLİM ANABİLİM DALI
NÖROBİLİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DIŞAVURUMCU SANAT TERAPİSİNİN 36- 60 AYLIK
ÇOCUKLARIN DİL GELİŞİMİNE ETKİSİ**

Meryem Betül YAVUZ

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÖZÇETİN**

İSTANBUL-2023

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

NÖROBİLİM ANABİLİM DALI
NÖROBİLİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DIŞAVURUMCU SANAT TERAPİSİNİN 36- 60 AYLIK
ÇOCUKLARIN DİL GELİŞİMİNE ETKİSİ**

Meryem Betül YAVUZ

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÖZÇETİN**

İSTANBUL-2023

ÖZET

DIŞAVURUMCU SANAT TERAPİSİNİN 36- 60 AYLIK ÇOCUKLARIN DİL GELİŞİMİNE ETKİSİ

Dışavurumcu Sanat Terapisinin 36-60 Aylık Çocukların Dil Gelişimine Etkisi konulu araştırmada, dışavurumcu sanat terapisi uygulamasının çocukların dil gelişimi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacağı hipotezi test edilmektedir. Bu çalışma, 36-60 aylık yaş aralığındaki çocukların dil gelişimine etkisi merak edilen "Dışavurumcu Sanat Terapisi" yönteminin incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında 30 çocuk üzerinde dört haftalık bir süre boyunca dışavurumcu sanat terapisi uygulanmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında, katılımcı çocuklara "Denver II Gelişimsel Tarama Testi" uygulanarak dil gelişim düzeyleri ön test olarak değerlendirilmiştir. Denver II, 0-6 yaş aralığındaki çocukların kişisel-sosyal, ince motor-uyumsal, dil ve kaba motor becerilerini değerlendirmek için tasarlanmış olan bir testtir. Bu test, çocuğun farklı işlevlerdeki becerilerini diğer yaşlılarıyla karşılaştırarak gelişim düzeyini değerlendirmektedir (Anlar ve Yalaz, 1990).

Ardından, çocuklara dört farklı dışavurumcu sanat terapisi tekniği olan öyküsel terapi, kukla terapisi, sanat terapisi ve kum tepsi terapisi uygulanmıştır (Kar, 2011; Çelikbaş, 2019). Her tekniğin uygulanması için ayrı günler ve seanslar belirlenmiştir (Çelikbaş, 2019).

Dışavurumcu sanat terapisi uygulamaları sonrasında, katılımcı çocukların dil gelişimi tekrar ölçülmüş ve son test sonuçları alınmıştır. Bu sonuçlar, ön test sonuçları ile karşılaştırılarak terapinin etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonuçları, dışavurumcu sanat terapisinin dil gelişimi açısından önemli bir terapötik yöntem olabileceğine dair bilgi sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dışavurumcu Sanat Terapisi, Nörogelişim, Dil Gelişimi

ABSTRACT

THE EFFECT OF EXPRESSIVE ART THERAPY ON THE LANGUAGE DEVELOPMENT OF 36-60 MONTHS OLD CHILDREN

The research entitled "The Effect of Expressive Art Therapy on the Language Development of Children Aged 36-60 Months" aims to examine the impact of expressive art therapy, as a method of interest, on the language development of children within the age range of 36 to 60 months. The study involves the application of expressive art therapy on 30 children over a four-week period.

In the initial phase of the study, the participants' language development levels were assessed as the pre-test by administering the "Denver II Developmental Screening Test." Denver II is a test designed to evaluate the personal-social, fine motor-adaptive, language, and gross motor skills of children aged 0-6 years. The test compares a child's skills in various functions with those of their peers (Anlar & Yalaz, 1990).

Subsequently, the children were exposed to four different expressive art therapy techniques: narrative therapy, puppet therapy, art therapy, and sand tray therapy (Kar, 2011; Çelikbaş, 2019). Each technique was applied on separate days and sessions were determined accordingly.

After the implementation of expressive art therapy sessions, the participants' language development was re-assessed, and post-test results were obtained. These results were then compared with the pre-test scores to determine the impact of the therapy.

The study's outcomes aim to provide valuable insights into the potential therapeutic benefits of expressive art therapy for language development.

Keywords: Expressive Art Therapy, Neurodevelopment, Language Development

TEŞEKKÜR

Nörobilim alanının multidisipliner bir yapıya sahip olması ve bu alanda çalışan diğer meslek gruplarıyla bir arada bulunabilme ve bilgi alışverişi sağlayabilme fırsatını elde ettiğim için çok şanslıyım. Nörobilimi bir kök ve dallarının da diğer bilime uzanan bir dentritlere benzetsek yanılmış olmam. Bu sinir biliminde hep birlikte bir gövde inşa ettiğimiz ve bilime olan ilgimi, motivasyonumu daha çok artıran Çağla Subaşı, Busemnaz Avşar ve Necip Sürücü'ye ihtiyacım olan her an orada oldukları için çok teşekkür ediyorum. Tez sürecinde yanımda olan ve kıymetli yönlendirmeleri ile tezime katkısı çok olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Özçetin'e ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma Turan'a, Süreç içerisinde kendi önceliklerinden fedakârlık yapmak zorunda kalan kızım Meryem Hüma'ya, her daim desteğini hissettiğim canım eşim Hüseyin'e ve eğitim hayatım boyunca daimî destek sağlayan teyzem Fadime Canbolat'a, annem Hülya Köşk'e ve babam Sait Köşk'e çok teşekkür ediyorum. Umarım yazdığım bu tez alanda yapılacak olan araştırmalar için teşvik edici bir başlangıç motivasyonu sağlar.

Meryem Betül Yavuz

BEYAN FORMU

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, tarafımdan üretildiğini ve Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna göre yazıldığını beyan ederim

01.08.2023

Meryem Betül YAVUZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
BEYAN FORMU	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	2
1.2. Araştırmanın Örnekleme	3
1.3. Yöntem.....	3
1.4. Araştırmanın Önemi	3
2. GENEL BİLGİLER	4
2.1. Dil	4
2.1.1. Dil gelişimi ve önemi.....	4
2.1.2. Dil gelişiminin evreleri	5
2.1.3. Dil gelişimini etkileyen faktörler	11
2.2. Dışavurumcu Sanat Terapisi	14
2.2.1. Dışavurumcu sanat terapisinin temel ilkeleri.....	15
2.2.2. Dışavurumcu sanat terapisinin çocuklar üzerindeki etkileri.....	17
2.3. Dil Gelişimi ve Sanat Terapisi İlişkisi	18
2.4. Dil Gelişimi Teorileri.....	19
2.4.1. Dil gelişiminde temel teoriler	19
2.4.2. Dil gelişiminde destekleyici yaklaşımlar	19
2.4.3. Dışavurumcu sanat terapisi teorileri	21

3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	24
3.1. Katılımcılar	24
3.2. Araştırmanın Tasarımı	25
3.4. Dışavurumcu Sanat Terapisi Uygulamaları	28
3.5. Verilerin Analizi	28
4. BULGULAR.....	29
5.TARTIŞMA	31
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	35
KAYNAKLAR	37
Ek 1. Etik Kurul Onayı	43

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Demografik Özellikler	29
Tablo2: Denver II Gelişimsel Tarama Testi analiz sonuçları	29

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1: Kullanılan Materyaller	26
Şekil2: Katılımcıların ön test son test analiz sonuçları.....	30

1. GİRİŞ

Dilin evrimi, iletişimimizin en temel gereksinimlerinden biri olmuştur, geçmişten günümüze yapılan araştırmaların merkezindedir. Dil, istemli sembollerin karmaşık bir birleşimiyle bilgi iletmek için kullanılan kritik bir iletişim sistemidir. Dil, duygusal ve sosyal iletişimde hayati bir rol oynamaktadır. Bugün bile tam anlamıyla çözülememiş olması, çok yönlü ve çeşitli niteliklere sahip olduğunu gösterir. Dil, insan ve toplumun ayrılmaz bir parçasıdır; bilim, sanat, teknik ve kültür gibi her alanda etkisi vardır ve aynı zamanda bu alanların temelini oluşturan bir kurumdur (Aksan, 1987).

Günümüzde çocukların dil gelişimi, bilişsel, sosyal ve duygusal açıdan sağlıklı bir gelişim sürecinin temel taşı olarak kabul edilmektedir. Dil, çocukların iç dünyalarını ifade etmelerini ve çevreleriyle etkileşim kurmalarını sağlayan en önemli araçlardan biridir. Erken çocukluk dönemi, dil gelişiminin en hızlı ve hassas olduğu evredir ve bu dönemde dil becerileri temel altyapıyı oluştururken, sonraki yaşam dönemlerindeki dil becerilerini şekillendirir (Kol, 2011)

Çocukların dil gelişimi, karmaşık bir süreçtir ve birçok faktör tarafından etkilenir. Dil gelişimindeki olası gecikmeleri erkenden tespit etmek ve uygun müdahaleleri başlatmak, çocukların dil becerilerini güçlendirmek ve gelecekteki akademik ve sosyal başarılarına katkıda bulunmak açısından hayati önem taşır. Bu bağlamda, farklı terapi ve müdahale yöntemleriyle çocukların dil gelişimini desteklemeye yönelik çalışmalar önem kazanmıştır (Akyıldız, 2019).

Noam Chomsky ve Lenneberg gibi dilbilimciler, dil gelişimini biyolojik temellere dayandırırken aynı zamanda çevresel koşulların dil gelişimi üzerindeki etkisini de göz önünde bulundururlar. Dil gelişimini biyolojik ve psikolojik temellerden açıklayan bu dilbilimciler, psikolinguistik kuramcılar olarak adlandırılırlar (Donaldson, 1969). Noam Chomsky'nin kuramı bu alandaki en önemli örneklerdendir. Bu kurama göre, insanlar doğuştan dil öğrenme yeteneğine sahiptirler (Dağabakan, 2007). Bu özel mekanizma, çocukların çevresinde konuşulan dili içselleştirmesini ve onun kurallarını anlayıp öğrenerek uygun bir şekilde konuşmasını sağlar. Dil gelişiminde, her ifade dilbilimsel sistemde derin ve yüzeysel olmak üzere iki yapıya ayrılır. Derin yapı, kavramların anlamsal yönüyle ilgilenirken, yüzeysel yapı konuşulan sözcüklerle ilgilidir. Dil

öğrenme sürecinde çocuklar önce düşünsel olarak seslerin anlamlarını kavrarlar ve daha sonra onları yüzeysel yapıya dönüştürürler (Dağabakan, 2007). Dil gelişimi, bilişsel gelişime paralel olarak çocukların yaş aldıkça farklı aşamalardan geçerek gerçekleşir. Dilin düşünceyle paralel olarak geliştiğini vurgulayan Vygotsky'ye göre, dil eğitimi ve öğrenimi kişinin zihinsel düşünme yeteneğini etkiler (Yalçın ve Dinler, 2022). Dilin düşünce ile etkileşimli bir ilişkisi vardır ve dil, çocuğun içinde bulunduğu dil ortamından etkilenir. Bilişsel gelişim alanında önemli çalışmalar yapan Jean Piaget, çocukta düşünce ve dil gelişiminin evrelerden geçerek süreklilik içinde oluştuğunu ve bireyin çevre ilişkilerinde etkin bir şekilde yapılandığını savunmuştur. Dil gelişimi, sembolik düşünme yeteneğinden doğar ve çocuğun bilişsel gelişimiyle koordinasyon içindedir (Dağabakan, 2007)

Dışavurumcu Sanat Terapisi, çocukların duygusal ve zihinsel süreçlerini sanat araçlarıyla ifade etmelerine olanak tanıyan kreatif bir terapi yaklaşımıdır. Sanat terapisi; insanlarda olumlu gelişim sağlamak, çatışmaları çözümlenmek, bedensel ve ruhsal sorunları azaltmak, stresle başa çıkmada yardımcı olmak amacıyla çeşitli sanat malzemelerinin kullanıldığı bir tanı ve tedavi yöntemidir (Demir, 2017). Malchiodi'ye (1998) göre, dışavurumcu sanat terapisi, sözlü olarak kendini ifade etmekte zorlanan kişiler için bir çıkış yolu sunar. Diğer terapi yöntemleri gibi, sanat terapisi de kişisel gelişimi cesaretlendirir, kişisel iç görüyü arttırmayı ve duygusal iyileşmeyi desteklemeyi amaçlar. Sanat terapisi, resim, kukla oyunu, hikaye anlatımı ve kum tepsisi gibi çeşitli sanatsal araçlar kullanarak çocukların iç dünyalarını ortaya çıkarmalarını sağlayarak, duygusal ifadelerini ve içsel çatışmalarını dışa vurabilmelerini destekler. Dışavurumcu Sanat Terapisi, çocukların kendilerini ifade edebilme, stresle başa çıkabilme ve sosyal becerilerini geliştirme gibi alanlarda olumlu etkileri olduğu gösterilen bir terapi yaklaşımıdır (Çelikbaş, 2019).

Yapılan araştırmalara göre dışavurumcu terapi metotlarının doğrudan 36 aylık-60 aylık çocukların dil gelişimine katkısının incelenmediği fark edilmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Dışavurumcu Sanat Terapisinin 36-60 aylık çocukların dil gelişimine etkisini araştırmak ve bu etkinin erken çocukluk döneminde dil becerilerini destekleyici bir müdahale yöntemi olarak kullanılabilirliğini incelemektir. Bu çalışma

ile dil gelişimi ve sanat terapisi alanları arasındaki bağlantıyı güçlendirmeyi ve bu alanda yapılan araştırmalara katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

1.2. Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırmada, 36 ay ile 60 ay arasında değişen yaşlardaki 30 çocuk üzerinde dört farklı dışavurumcu sanat terapi modülü uygulanmıştır. Öyküsel terapi tekniği, kukla terapisi, sanat terapisi ve kum tepsi terapisi olmak üzere bu modüllerin her biri, çocukların dil becerilerini desteklemeye yönelik farklı yaklaşımlar sunmaktadır.

1.3. Yöntem

Bu araştırmada kullanılan desen, tek grup öntest-son test modelidir. Tek grup öntest-son test modelinde, rastgele seçilmiş bir gruba bağımsız değişken uygulanır. Hem deney öncesi (öntest) hem de deney sonrası (son test) ölçümler yapılmaktadır (Karasar, 1991).

Çalışmada, çocukların dil gelişimi düzeyleri önceden belirlenmiş olan Denver II Gelişimsel Tarama Testi ile değerlendirilmiştir (Glascoe ve Ark, 1992). Dışavurumcu Sanat Terapisi uygulamaları öncesinde ve sonrasında dil gelişim düzeylerindeki değişiklikleri ölçmek için ön-test ve son-test yöntemi kullanılmıştır (Karasar, 1991).

1.4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın, dil gelişimi ve dışavurumcu sanat terapisi alanlarında önemli bir katkı sunacağına ve dil gelişimini desteklemeye yönelik terapi ve müdahalelerin tasarlanmasına ışık tutacağına inanılmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları, eğitimciler, terapistler ve aileler için erken çocukluk döneminde dil gelişimini desteklemek için etkili stratejiler geliştirmek açısından önemli bir rehberlik sağlayacağına inanılmaktadır.

Bu çalışma ile birlikte bilgi birikimine katkı sağlanması ve çocukların dil gelişimine yönelik daha etkili müdahalelerin geliştirilmesine yol açması umulmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Dil

İnsanlar arasındaki etkileşimi sağlayan karmaşık ve dinamik bir süreç olan dil, sembollerin bir araya gelmesiyle duyguların, düşüncelerin iletilmesi ve sosyal davranışların düzenlenmesi için kullanılır. Dil, kültürel düşünce yapılarının, kavramların ve değerlerin temelini oluşturarak kültürlerin özünü yansıtır. İletişim, dil aracılığıyla kültürel çevreyle etkileşim kurma, olayları anlama ve yorumlama sürecinde gerçekleşir. Dil, geçmişten geleceğe kültürel mirasın aktarılmasında önemli bir rol oynar ve yaşadığımız çevredeki inançlar, değerler ve davranış örüntülerini anlama ve yorumlama aracı olarak işlev görür. Bu şekilde, dil toplumsal işlevsellik kazanır ve nesiller arası kültürel değerlerin sürdürülmesine, farklı toplulukların sosyal ve kültürel gerçeklerinin anlaşılmasına katkı sağlar (Bodrova ve Leong, 2010).

2.1.1. Dil gelişimi ve önemi

Dil gelişimi, cümlelerin, sayıların ve sembollerin edinilmesini, hafızada saklanmasını ve dilin kurallarına uygun bir biçimde kullanılmasını sağlayan bir sistemdir. Dil, kendi içinde kurallar ve sistemler barındıran bir yapıya sahiptir. Dil, insanların öğrenme süreçlerinde önemli bir rol oynar. Dil gelişimi için, sesleri duyma ve dil kullanma deneyimlerinin olması gereklidir. Çocukların dil gelişimine, yetişkinlerin konuşmalarını taklit ederek dil öğrendikleri düşünülmektedir. İletişim kurma, başkalarının dikkatini çekme, ihtiyaçları, duyguları ve düşünceleri ifade etme, çocuğun dil gelişiminin temelini oluşturur. Çocukların dil gelişimi hakkında bilgi sahibi olmak, gelişimde meydana gelen eksiklikleri anlamada önemli bir role sahiptir (Aral ve Gürsoy, 2000)

Gelişimin farklı alanları arasında, en üst düzeyde ilerleme ve gelişim dil alanında gerçekleşmektedir (Nelson ve ark., 2006) Dil gelişimi, doğumdan itibaren başlayıp insanın tüm yaşamı boyunca sürdüğü süreçtir (Öztürk, 2005).

2.1.2. Dil gelişiminin evreleri

İnsanların iletlediği sesleri anlayıp anlamlandırabilmek ve kendi düşüncelerini konuşarak ifade edebilmeyi öğrenme, çocukların edindiği en karmaşık ve derinlikli beceriler arasındadır (Şahin ve Akman, 2018).

Yenidoğan bebekler, doğumlarıyla birlikte akciğerlere oksijen alımı sürecinde ortaya çıkan ses çıkarma durumuyla bağırlırlar. Yeni doğan bebeklerin ilk bilinçli kelimeyi üretmeye başladığı zaman aralığına kadar olan sözel dil öncesi dönemde, tüm dünya çocukları için geçerli olan bu özellikler, benzer tepkileri içerir. (Aydın, 1997).

Bebekler, sadece birkaç haftalıkken sesli uyarıları algılamaya başlar ve bu uyarılara tepkiler verirler. İlk aydan itibaren, bebekler "bah" ve "pah", "ga" ve "da" gibi heceleri birbirinden ayırabilirler. Üçüncü aydan itibaren, bebekler annelerinin sesini diğer yetişkin kadınların sesinden ayırabilirler. Dil öğrenme süreci oldukça uzun ve karmaşıktır. Genellikle 12-15 aylıkken çocuklar ilk sözcüklerini söylemeye başlarlar. Bu dönemde, çocuklar iletişimlerini henüz dile dökme aşamasındadırlar. İletişim ihtiyaçları, ritmik sesler, ağlama türleri ve anlamsız mırıltılarla ifade edilir (Baykoç Dönmez ve ark., 2000).

2.1.2.1. Yeni doğan evresi (ağlama) (0-4 hafta)

Dil gelişiminin erken evrelerinde, bebekler ağlama yoluyla iletişim kurarlar. Ağlama, bebeklerin duygu ve ihtiyaçlarını ifade etmenin temel bir yöntemidir. Bebekler ağlama yoluyla çeşitli ihtiyaçlarını dile getirir ve çevresine mesaj iletmeye çalışır (Baykoç Dönmez ve ark., 2000).

Ağlama evresi, bebeklerin doğumdan itibaren başlar ve ilk aylarda yoğun bir şekilde görülür. Bebekler, açlık, susuzluk, uyku, rahatsızlık veya rahatlık ihtiyacı gibi farklı nedenlerle ağlarlar. Ağlamalarını farklı şekillerde ve farklı ses tonlarıyla ifade ederler (Baykoç Dönmez ve ark., 2000).

Ebeveynler genellikle bebeklerinin ağlama nedenlerini zamanla anlamayı öğrenirler. Bebeklerin ihtiyaçlarına hızlı ve duyarlı bir şekilde cevap vermek, bebeklerin duygusal güvenliklerini sağlamak açısından önemlidir. Bebeklerin ağlama dönemi, ebeveynlerle aralarında bir iletişim bağı oluşturmanın temelini oluşturur. Bu dönemde bebekler, çevresindeki kişilerin tepkilerine dikkat ederek iletişim kurma becerilerini

geliştirirler. Ağlama, bebeklerin temel iletişim ve bağ kurma mekanizmalarından biridir ve dil gelişiminin ilk aşamalarından birini temsil eder (Yavuzer, 1998).

Her çocuk dil geliştirdikçe, ağlama eylemi azalmaktadır. Ancak, çocuk yeterli sözcük dağarcığına sahip olduğunda hemen ağlamayı bırakamaz. Bu nedenle öncelikle çocuğun isteklerini ifade ederek nasıl yerine getirebileceğini anlaması gerekmektedir. Ağlamaya ek olarak, bebekler ilk aylarında açlık veya hoşnutsuzluktan kaynaklanan hırlama, aksırma ve öksürme benzeri basit sesler çıkarırlar (Yavuzer, 1998).

2.1.2.2. Coong evresi (agulama) (6 hafta – üç ay)

Agulama evresi, bebeklerin linguistik gelişiminde önemli bir safhadır. Genellikle 2-4 ay arasında ortaya çıkar ve bebekler, vokal seslerle aktif olarak etkileşime geçmeye başladıkları bu dönemde, seslerle oynamaya ve iletişim kurmaya merak salırlar. Bu süreçte, ses tellerini ve ağız yapılarını kontrol etmeyi öğrenirler ve çeşitli vokal kombinasyonlarını bilinçli bir şekilde oluştururlar (Çayır-Çimen, 1999).

Agulama evresinde bebekler, "aah," "ooh," "eeh," "gah" gibi uzun süren vokal sesleri tekrarlayarak dikkat çekerler ve etraflarındaki insanlarla etkileşime geçmeye çalışırlar. Ebeveynlerin bu seslere karşılık vererek olumlu geri bildirimde bulunmaları, sosyal etkileşimi güçlendirir ve bebeklerin dil öğrenme sürecine katkı sağlar (Jersild, 1979).

Bu evrede bebekler, çevrelerindeki sesleri dikkatlice dinler ve taklit etmeye çalışırlar. Ebeveynlerin sesleri tekrarlayarak basit kelimeler ve ifadeler kullanmaları, bebeklerin dil becerilerini geliştirmeye yardımcı olur. Dilin ses yapısını anlama yolunda ilk adımlarını atan bebekler, bu dönemde dil becerilerini keşfetmeye başlarlar (Yavuzer, 1998). Mırıldanma veya agulama, çocuğun ses mekanizmasını serbestçe kullanmayı öğrenmesi için en iyi yoldur (Jersild, 1979; Yavuzer, 1998).

2.1.2.3. Mırıldanma (babbling) evresi (3-6 ay)

Dördüncü ve altıncı aylarda, bebekler dil kontrolünü artırır ve dillerini çeşitli yönlerde hareket ettirebilirler. Bu süreçte, amaçlı olarak sesler çıkarmaya başlarlar. Bu sesler genellikle bebeğin hayretini ve memnuniyetini ifade eder. Bu döneme "babbling" dönemi adı verilir (Taner, 2003).

Babbling dönemi, dil gelişiminin 6 ila 9 ay arasında önemli bir evresidir. Bu aşamada bebekler, çeşitli vokal ve konsonant seslerini tekrarlayarak dil becerilerini

geliştirmeye başlarlar. Babbling, bebeklerin seslerle oynamaya başladığı ve dilin ses yapılarını keşfettiği bir süreçtir. Bu dönemde bebekler, "bababa," "dadada," "mamama," "gagaga" gibi sesleri tekrarlayarak dil organlarını ve ses üretimini kontrol etmeyi öğrenirler. Dil organlarını kullanma pratiği, bebeğin dil yeteneklerini geliştirmesine ve daha sonra gerçek kelimeleri ve cümleleri kullanma yeteneğini kazanmasına yardımcı olur (Zeifman, 2001).

Babbling dönemi, bebeklerin iletişim becerilerini geliştirdiği bir süreçtir. Bebekler, sesleri tekrarlayarak ve karşılıklı "konuşmalar" yaparak ebeveynleriyle etkileşim kurarlar. Ebeveynlerin bebeklerin seslerine yanıt vermesi, onları cesaretlendirmesi ve olumlu geri bildirimlerde bulunması, dil gelişimini desteklemek için önemlidir (Yavuzer, 1998).

Başlangıçta reflekse dayalı olan sesler, bu dönemde niyetli hale gelir; b, m, p gibi dudak seslerinin eklenmesiyle birlikte bebeklerin çıkardığı seslerin çeşitliliği artar. Bu sesler, daha çok bebeğin ses organlarıyla oynaması ve keşfetmesi amacıyla yapılır. Uzun oyun sesleri, çığlıklar ve seslenmeler geliştirilir. Çocuğun ürettiği seslerin sayısı ve türü giderek artar. Çocuk, neşeli ve rahat olduğunda kendi kendine konuşmaya başlar ve babıldar (Temiz, 2002).

2.1.2.4. Mırıldanmanın tekrarı dönemi (6-9 ay)

Dil gelişiminde mırıldanmanın tekrarı dönemi, bebeklerin dil becerilerini geliştirmek için mırıldanma sürecini daha ileri seviyelere taşıdığı kritik bir evredir. Bu aşama, genellikle bebeklerin 9 ila 18 ay arasında yaşadığı, dil yeteneklerinin önemli ölçüde ilerlediği bir süreçtir. Mırıldanmanın tekrarı dönemi, önceden basit vokal ve konsonant seslerle başlayan "bababa," "dadada," "mamama" gibi hece dizilerini artık daha bilinçli ve amaca yönelik bir şekilde tekrarlamaya başladıkları bir dönemdir (Atay, 2009)

Bebekler, bu dönemde dil seslerini daha da kontrollü bir şekilde üretmeyi öğrenirler. Artık kelimeleri daha net ve anlaşılır bir biçimde mırıldanabilir ve çevrelerindeki sesleri taklit edebilme yeteneklerinde artış görülür. Ebeveynlerin, bebeklerin seslerine olumlu tepkiler vererek ve onlarla etkileşimde bulunarak dil gelişimini desteklemesi önemlidir. Bebekler, aile üyeleri ve çevreleriyle mırıldanarak iletişim kurmaya çalışır ve bu süreçte dil becerilerini geliştirmeye devam ederler (Yavuzer, 1998).

Mırıldanmanın tekrarı dönemi, bebeklerin dil seslerini çeşitlendirme ve farklı kombinasyonlar oluşturma dönemidir. Kendi kendilerine ya da ebeveynleriyle oyunlar oynayarak mırıldanmaya devam ederler. Bu süreç, dilin ses yapısını daha iyi anlama ve dilbilgisi kurallarını keşfetme yolunda önemli bir adım olarak kabul edilir. Bebekler, bu aşamada dilin ses örüntülerini ve dilbilgisini daha da derinlemesine anlama yolunda ilerlerler (Yavuzer, 1998).

Mırıldanmanın tekrarı dönemi, bebeklerin iletişim becerilerini ve dil öğrenme kabiliyetlerini geliştirmeye yönelik önemli bir evredir. Bu süreç, bebeklerin dil öğrenme potansiyelini maksimize ederken, günlük yaşamda daha yetkin bir iletişim sağlama yolunda önemli bir adım teşkil eder (Yavuzer, 1998).

Altıncı ve onuncu aylar arasında, alıcı dil hızla gelişir. Bu dönemde heceleme, konuşma dilinde kullanılan farklı yapıların pratiğini öğrenmeye yönelik önemli bir role sahip olabilir. Altıncı aydan sekizinci aya doğru, çocuklar gerçek sözcükleri üretmeye başlar ve bu sözcükler zamanla çocuğun dilinde hakimiyet kurmaya başlar (Yavuzer, 1998).

Yedinci ve sekizinci aylarda, çocuklar aynı hece kalıplarını ardı ardına sıralayıp tekrarlamaya başlarlar. Heceleme, sözlü dil becerilerini pratiğe dökmeye yardımcı olan bir süreçtir ve ifade edici dil pratiği yapmalarını sağlar (Yavuzer, 1998)

Bebeğin çevresinde duyduğu bazı sesler, onun daha fazla ilgisini çeker. Kelime algılama süreci başlar ve sık kullanılan sözcüklerin farkına varmaya başlar. Altıncı ayın sonlarına doğru ünlü ve ünsüz seslerini birleştirerek denemeye başlar. Yedinci ile onuncu aylar arasında hece tekrarları gözlemlenir (Taner, 2003).

2.1.2.5. Konuşma evresi

Konuşma Evresi çocukların genellikle 1 yaşından itibaren 5 yaşına kadar süren gelişim dönemidir. Bu dönemde çocuklar, dil becerilerini büyük ölçüde geliştirerek anlamlı cümleler kurabilir hale gelirler (Yılmaz, 2009).

Konuşma dönemi başladığında, çocuklar artık tek kelimelerin ötesine geçerek iki ya da daha fazla kelimeyi birleştirerek cümleler oluştururlar. Bu cümleler başlangıçta basit ve kısa olabilir, ancak zamanla daha karmaşık ve uzun cümleler kullanmaya başlarlar. Çocuklar, bu dönemde dilbilgisel kuralları öğrenerek dilin yapısını daha iyi kavrarlar (Fabes ve Martin, 2003).

Bu aşamada, çocuklar etraflarındaki yetişkinlerden ve diğer çocuklardan yeni kelimeler ve ifadeler öğrenirler. Aile içi ve sosyal etkileşimler, çocukların dil becerilerinin gelişiminde önemli bir rol oynar. Dilin kullanımını duyarak ve etkileşim kurarak geliştirirler (Fabes ve Martin, 2003).

"Konuşma Dönemi"nde, çocuklar dilin ses yapısını daha iyi kontrol eder ve doğru telaffuzları geliştirirler. Dil becerilerini günlük yaşamda etkin bir şekilde kullanır ve etkili iletişim kurarlar (Santrock, 2003).

Bu evrede çocuklar hikayeler anlatma, sorular sorma ve düşüncelerini ifade etme yeteneklerini geliştirirler. Oyunlar oynayarak ve etkileşim içinde olmak, dil becerilerini daha da ilerletmelerine yardımcı olur (Fabes ve Martin, 2003).

On bir ve on dördüncü aylar arasındaki "Ses-Sözcük Döneminde, çocuklar sık sık mırıldanır ve yetişkin konuşmasına benzeyen uzun diziler oluştururlar. Bu dönemde, çocuklar "jargon" olarak adlandırılan, anlaşılmayan ve düz cümle ya da soru şeklinde aceleyle mırıldanan ifadeler kullanırlar ve bu mırıltılar çocuk için gerçek sözcüklerin yerini tutar (Baykoç Dönmez, 1986a).

Konuşma evresi beş aşamadan oluşur:

2.1.2.5.A. Tek kelime evresi

Bu evre, genellikle çocuğun 1 yaş civarında başlar. Çocuklar, genellikle kendi isimlerini ya da çevrelerinde sıkça duydukları basit kelimeleri söyleyerek iletişim kurmaya başlarlar. Bu kelimeler, genellikle tek bir kelime veya heceden oluşur ve önceleri anne, baba, su, git gibi basit kavramları ifade eder (Yılmaz, 2009).

Çocuğun ilk yaşlardaki konuşmasının yönü, çoğunlukla kendisine dönüktür. İlk anlaşılabilen sözcükleri, genellikle bir yaş civarında üretilir. Bu dönemin özelliği, çocuğun gerçek konuşmaya geçişi ve iletişim becerilerinin gelişimidir. "Anne," "baba" gibi sözcükleri söyleyebilir ve bazı sözcükleri ile basit emirleri anlayabilir. Örneğin, "gözlerini göster" veya "kulağını göster" gibi sözcüklere jestler eşlik edebilir. Bu dönemde, çocuk tek bir sözcükle tüm bir cümlenin anlamını iletebilmektedir (Temiz, 2002).

Çocuk bu dönemde ses taklitleri de kullanarak iletişim kurar. "Pisi," "hav hav," "çuf çuf çuf" gibi ses taklitleri, uzun cümlelerin yerine geçen ve çocuğun isteklerini anlatma yöntemlerinden biridir (Santrock, 2003).

2.1.2.5.B. İkili ve üçlü kelime evresi

Bu evrede çocuklar, kelimeleri birleştirerek daha uzun ifadeler kullanmaya başlarlar. İkili veya üçlü kelime cümleler kurarak dil becerilerini geliştirirler. Örneğin, "anne gel," "su iç," "bebek uyku" gibi ifadeler kullanabilirler (Santrock, 2003).

Yaklaşık 18 ay civarında çocuklar, iki kelimelik kısa cümleler kurmaya başlarlar. İki ya da üç kelimededen oluşan bu cümleler, telegrafik söz adı verilen bir yapı gösterirler. Örneğin, çocuk "Baba seninle beraber parka gidelim" düşüncesini "Baba park git" telegrafik cümlesiyle ifade edebilir. "Anne gel!", "Baba al!" gibi cümleler ise çocuğun dilin gramer yapısıyla ilgili ilk çabalarını gösterir (Cüceloğlu, 1998).

2.1.2.5.C. Cümle evresi

Bu aşama, yaklaşık 2 ila 3 yaş arasında gerçekleşir. Çocuklar artık daha kompleks cümleler kurar ve dilbilgisi kurallarını daha iyi kullanır. Cümlelerinde nesne, özne, yüklem gibi temel dilbilgisi unsurlarını kullanmaya başlarlar ve dil becerileri hızla gelişir (Yılmaz, 2009).

Bu dönemde çocuklar, dil becerilerini önemli ölçüde ilerletir ve cümle yapılarındaki çeşitlilik artar. Zamirleri (ben, sen, o gibi), çoğul ekleri ve çekim eklerini kullanarak cümleleri daha doğru ve eksiksiz bir şekilde oluştururlar. Dil becerilerinin bu gelişimi, çocuğun iletişimini daha akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etmesini sağlar (Aral, 2011).

2.1.2.5.D. Dil gelişimi ve zenginleşme

Bu evrede çocuklar, çevrelerinden daha fazla kelime ve ifade öğrenmeye devam ederler. Sosyal etkileşimler, kitap okuma, şarkı söyleme gibi dil gelişimine katkı sağlayan etkinliklerle dil dağarcıklarını zenginleştirirler. Dil becerileri artık daha soyut kavramları ifade etmeye yönelik hale gelir (Demir ve Küntay, 2012).

2.1.2.6.E. Akıcı konuşma evresi

Bu evre, yaklaşık 4 ila 5 yaşına kadar devam eder. Çocuklar artık akıcı ve anlaşılır bir şekilde konuşurlar. Dil becerileri, dil gelişimi döneminin sonuna doğru oldukça gelişmiş seviyededir ve çocuklar günlük yaşamdaki iletişimde rahatlıkla ifade ederler (Yılmaz, 2009).

Çocuğun dili kullanımı yetişkinlere benzer hale gelir. Sosyal etkileşimdeki konuşma artar ve konuşmaları daha anlaşılır hale gelir. Bu dönemde çocukların çıkardığı sesler incelendiğinde, ünlü üretiminin %99'u, ünsüz üretiminin %98'inin doğru olduğu görülür. Çekim kurallarını daha düzgün bir şekilde kullanır ve ortalama olarak 2000 kadar sözcüğü üretebilir (Baykoç Dönmez, 2000).

2.1.3. Dil Gelişimini Etkileyen Faktörler

2.1.3.1. Katılım

Kalıtım, bireyin genetik mirasıdır ve dil gelişimindeki temel yapı taşlarını oluşturur. Dil yeteneği, kişiden kişiye genetik olarak değişebilir ve çocuğun dil gelişimini etkileyen kritik bir faktördür (Bishop, 1995).

Her çocuğun genetik yapısı farklıdır ve bu genetik miras, dil gelişimini şekillendirir. Dil yeteneği, bir bireyin dil öğrenme kabiliyetini ve dil becerilerini etkileyen önemli bir faktördür. Bazı çocuklar dil geliştirme sürecine daha yatkın olabilir ve dil becerilerini hızlı bir şekilde geliştirebilirler, diğerleri ise daha yavaş bir dil gelişimi gösterebilir (Bishop,1995; Palmour, 1997).

Chomsky'ye göre, çocukların bir dili kolayca öğrenmesinin nedeni, genetik miras yoluyla gelen bir yetenektir. Dil edinimi, onun perspektifine göre, çocuğun doğuştan getirdiği bir bilgidir (Crain ve Lillo Martin, 1999). Bu teoriye göre, çocuklar doğuştan dil öğrenme potansiyeline sahiptir ve dili çevrelerindeki etkileşimlerle keşfetmeye başlarlar. Chomsky, dilin doğuştan gelen bir biyolojik yapı olduğunu ve çocukların dil öğrenme sürecini aktif bir şekilde başlattıklarını vurgular. (Crain ve Lillo Martin, 1999).

Bebeklerle iletişim süreci, bebeklerin ilk tepkilerinin yorumlanmasıyla başlar. Yenidoğan bebekler, duyma duyuları son derece hassas olduğundan, doğumdan sonraki ilk birkaç gün içinde, tüm sesler arasında insan sesini ve hatta annelerinin sesini ayırt

edebilirler. Hayatlarının ilk aylarında, bebekler temel iletişim için ağlama ve anlamsız sesler çıkarırlar (Yavuzer, 1998).

Bebekler, ses tonlarına karşı hassastırlar ve hece grupları arasındaki farkları, "b" ve "p", "d" ve "t" gibi ses farklarını fark edebilirler. Bebeklerin, dili anlamaya ve kullanmaya başlamadan önce, dil için genetik olarak hazır oldukları düşünülmektedir (Temiz, 2002).

Bebeklerin dilsel gelişimi, genetik yatkınlığın yanı sıra çevresel etkileşimler ve deneyimlerle birleşerek gerçekleşir. Bebekler, çevrelerindeki insanlarla etkileşim içinde hızlı bir şekilde dil öğrenme yolculuğuna başlarlar (Karacan, 2000).

İkizlerle yapılan araştırmalar, dil bilgisi yerine kelime dağarcığı genişliğinin aynı yumurta ikizlerinde, ayrı yumurta ikizlerine göre daha benzer olduğunu göstermiştir. Evlat edinilmiş çocuklar üzerinde yapılan çalışmalar ise, iki yaşındaki bir çocuğun dil becerilerinin, onları evlat edinen ailelerin ya da biyolojik ailelerinin dil becerilerine bakılarak tahmin edilebileceğini ortaya koymaktadır (Bee, 2000).

Dil yetenekleri, bilişsel yeteneklerin üzerindeki genetik etkiler nedeniyle belirgin şekilde şekillenmektedir (Bee,2000) Benzer çevre koşullarına rağmen, aynı gelişim sonuçları ortaya çıkmayabilir, bu da kalıtımın önemini vurgulamaktadır (Jersild, 1979).

2.1.3.2. Çevre

Çevre, çocukların dil gelişimini önemli ölçüde etkiler. Dil gelişimi, çocuğun büyüdüğü çevrenin dil ortamı ve etkileşimleriyle şekillenir. Çocuklar, çevrelerinde maruz kaldıkları dil çeşitliliği, sıklığı ve kalitesine bağlı olarak dil becerilerini geliştirirler (Özpolat, 2020)

Dikkat temelinde, konsantrasyon, odaklanma ve farkındalık oluşur. Dikkat, işlem kapasitesi, seçici dikkat, uyarılma düzeyi, dikkatin kontrolü ve bilişsel nöro-bilim olmak üzere beş temel alanda bir araya gelir. Bilgi, örneğin bir ses olarak, bir kanaldan girer ve işleme sistemi içinde sırayla bir depodan diğerine geçerek kısa süreli hafızadan uzun süreli depoya aktarılır. İnsanlar, bazı uyaranlara diğerlerine kıyasla daha fazla odaklanma eğilimindedirler (Solso , Maclin ve Maclin, 2011).

Zihinsel gelişim ile dil gelişimi arasında paralel bir ilişki mevcuttur. Çevresel faktörlerin zihinsel gelişime katkıda bulunması, dil gelişimini olumlu yönde etkiler. Aynı şekilde, dildeki gelişme de zihinsel gelişime olumlu katkı sağlar. İlk altı ay içinde

aile çevresinde büyüyen çocuklar, bir bakımevinde büyüyen çocuklara kıyasla daha fazla ses çıkarırlar. Bu durum, çevre koşullarının çocuğun dil gelişimini ilk aylardan itibaren etkilemeye başladığını göstermektedir (Jersild, 1979).

İlk yıl içinde çocuklardaki dil yapısı gelişimi genellikle evrensel bir özelliğe sahiptir, ancak bir yaşından sonra çevresel faktörlerin önemi daha belirgin hale gelir. Çünkü dillerde semantik (anlam) ve sentaktik (sözdizimi) yapılar birbirinden farklıdır; çocuk, dili duyduğu ve dil deneyimi geçirdiği ölçüde bu yapıları öğrenir (Rice, 1989).

Çocukların biyolojik, psikolojik ve sosyal açılardan moral ve entelektüel gelişimleri, çevresel ve genetik etmenlerin etkisi altındadır (Bertan ve ark., 2009).

2.1.3.3. Zekâ

Zekâ, kişinin öğrenme, anlama, problem çözme, hafıza, dikkat gibi bilişsel becerilerini içerir. Bu bilişsel beceriler, dil gelişimine doğrudan katkıda bulunur ve dilin anlaşılması ve kullanılması süreçlerini etkiler (Karacan, 2000).

Dil gelişimi ve zekâ arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Araştırmalar, beyin fonksiyonlarının tüm gelişim süreçlerini yönettiğini göstermektedir (Babaç ve Yıldız, 2018). Dilin kullanımıyla, duyguların ve düşüncelerin ifade edilmesinde, analiz, bellek, problem çözme gibi bilişsel işlevler önemli bir role sahiptir ve bunlar dil aracılığıyla aktarılmaktadır (Aras ve ark., 2005; Saranlı ve ark., 2017).

Beyin ve sinir sistemi, genetik yönergelerle programlanır. Öğrenme, bellek, düşünme ve algı gibi bilişsel süreçler de doğuştan gelen biyokimyasal etkileşimlerle belirlenir. Ancak, doğum öncesinde ve sonrasındaki çeşitli çevresel etkenler, bebeğin anne rahmine düştüğü andan itibaren beyin gelişimini etkiler. Beyin, birey ve çevrenin deneyimleri arasında etkileşime girerek gelişir; bireyin deneyimleri ve çevrenin sunmuş olduğu fırsatlar, zekâyı şekillendirir (Gardiner ve Gander, 2010).

2.1.3.4. Cinsiyet

Cinsiyetin dil gelişimine etkisi karmaşık ve çok yönlüdür ve her birey için farklı olabilir. Ayrıca, cinsiyetin dil gelişimine olan etkisi, çevresel faktörler, sosyal etkileşimler ve toplumsal normlarla da etkileşime girer (Karacan, 2000).

Dil gelişimini etkileyen faktörlerden biri de cinsiyettir. Araştırmalar, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre dil gelişimi alanında daha erken başarılar

gösterdiğini göstermektedir, özellikle 4-5 yaşına kadar olan dönemde. Ancak ilerleyen yaşlarda cinsiyetin dil gelişimi üzerindeki etkisinin azaldığı düşünülmektedir (Ergin ve ark., 2014).

Geshwind ve Galaburda (1985) çalışmaları, bu gelişme sürecinin büyük ölçüde genetik faktörlerle belirlendiğini ifade eder. Ancak, fetüsü çevreleyen kimyasalların da bu sürece katkısı olabileceğine dikkat çekerler. Erkeklik hormonu testosteronun, sol beyin yarım küresindeki gelişimi geciktirici etkisinin daha da artabileceğini öne sürerler. Öktem'e (2006) göre, bu nedenle erkek fetüslerin sol beyin yarım küresinin, kız fetüslere kıyasla biraz daha geç gelişebileceği belirtilmektedir (Geshwind ve Galaburda 1985).

Geschwind ve Galaburda (1985) ile Blom ve Lazerson (1988) çalışmaları, ortalama olarak kadınların erkeklere göre dil becerilerinde daha yetenekli olduğunu ifade eder. İnsanların dil becerileri genellikle büyük ölçüde sol beyin yarım küresinden sorumludur. Bu araştırmada cinsiyet farklılığının dil gelişimi sürecindeki katkısının mantığı açıklanmaktadır (Geshwind ve Galaburda 1985).

Geschwind ve Galaburda (1985) çalışmaları, kadın ve erkek arasındaki yetenek farklılıklarının istatistiklere yansıyan kısmını açıklamayı amaçlar. Bu verilere göre, erkek çocuklarda dil gelişimi, kızlara göre davranışsal ve nörofizyolojik açıdan daha yavaş bir şekilde gerçekleşebilir. Geschwind ve Galaburda (1980) ise, erkek çocuklarında dil gecikmesinin doğum öncesi beyin gelişiminde testosteronun sol beyin yarım küresindeki geciktirici etki ile ilişkilendirildiğini öne sürer (Geshwind ve Galaburda 1985).

2.2. Dışavurumcu Sanat Terapisi

İnsanlık tarihi boyunca sanat, insanın kendini ifade etme aracı olarak hizmet etmiştir. İlk çağlardan günümüze kadar, en ilkel semboller ve imgeler zamanla tabloya, nota, romana, şiire, tiyatro metnine, baleye, modern dansa, fotoğrafa, sinemaya, bedeninin konuşması olan pandomime ve daha birçok farklı sanat dalına dönüşmüştür. Sanat, insanla birlikte var olmuş ve onunla birlikte sonsuza kadar devam edecektir (Acar ve Düzakın, 2017).

Sanat terapisi, isim ve kavram olarak görece yeni gibi görünse de tarihi oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. İletişim, tedavi ve rahatlama amaçlarıyla kullanılan sanat,

Bergama'da Zeus Tapınağı olarak da bilinen tarihi yerleşkede bulunan antik tiyatrodaki ilk kez keşfedilmiş ve Romalılar tarafından bugüne kadar bu amaçlarla kullanılmaya devam edilmiştir (Giannini, J. 2004).

Dışavurumcu Sanat Terapisi, çeşitli sanatsal araçlar kullanarak duyguları, düşünceleri ve içsel deneyimleri ifade etmeye ve keşfetmeye yönelik bir terapi yaklaşımıdır. Bu terapi türü, müzik, resim, tiyatro, dans ve yazı gibi çeşitli sanat formlarını kullanarak bireylerin duygusal ve zihinsel sağlığını desteklemeyi hedefler (Snyder, 1997).

Dışavurumcu Sanat Terapisi, sözlü ifade güçlüğü çeken veya kelimelerle ifade etmekte zorlanan kişilere yönelik etkili bir yöntem olabilir. Sanatsal ifade araçları, bireylerin iç dünyalarını daha derinden keşfetmelerine, bilinçaltındaki duyguları fark etmelerine ve bunlarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Aynı zamanda, yaratıcı süreç, bireylerin duygusal rahatlama ve stres azaltma gibi olumlu deneyimler yaşamalarına da katkı sağlayabilir (Snyder, 1997).

Dışavurumcu Sanat Terapisinde, terapist bireyin sanatsal ifadelerini analiz ederken, duygusal ve psikolojik süreçler hakkında anlam çıkarır ve terapötik destek sağlar. Bu terapi türü, çocuklardan yetişkinlere, bireysel olarak veya gruplar halinde uygulanabilir ve duygusal sorunların tedavisinde, travmaların atlatılmasında, kaygı bozuklukları ve depresyon gibi çeşitli psikolojik sorunların ele alınmasında kullanılabilir (Snyder,1997).

2.2.1. Dışavurumcu sanat terapisinin temel ilkeleri

Dışavurumcu Sanat Terapisi, kişilerin iç dünyalarına sanat yoluyla ulaşma ve duygusal, zihinsel ve ruhsal iyilik halini destekleme amacıyla geniş bir yelpazede kullanılan bir terapi yöntemidir (Snyder, 1997).

Bu yaklaşıma göre, bireyin kendini tam bir bütün olarak farkında olması ve algılaması, ruh sağlığını dengelemek için önemlidir (Çelikbaş, 2019).

Sanat icra ederken, nesnelere dokunarak veya onları şekillendirerek, dünyayla temas etme deneyimini yaşıyoruz. Bu deneyim, varoluşumuzun farkında olmamızı sağlar. Yaratma içgüdüsel olarak doğamızda vardır. İnsanlar yaratırken çizim yapabilir veya boyayabilirken, hatta yeme içmeyi ve bazı ihtiyaçlarını bile bir süre unutabilirler (Filiz, 2016).

İnsanın yaratıcılığı, iki aşamalı bir süreç olarak ortaya çıkar. İlk aşamada, içsel imgeler, hayal gücünün yaratıcı etkinliği sonucu oluşur. Daha sonra, taş, metal, sesler, sözcükler, vücut hareketleri ve boyalardan oluşan imgelerin içeriği biçimlendirilir. Bu yol, içsel olanın sembolik dışavurumuyla diğerleriyle iletişimi sağlayan bir araç oluşturur (Acar ve Düzakın).

Sanat eserleri, terapötik bir yöntem olarak kullanılabilir. Bu, sadece sanatçının kendini ifade etme süreci değil, aynı zamanda eseri görenlerin içinde yarattığı etki, uyaran olabilme gücü ve toplumsal bir dil oluşturabilme niteliği açısından da önemlidir. Bu nedenle, sanat ve yaratıcılık psikoloji ile birleştirilerek terapötik bir süreç haline getirilmiştir (Güney, 2001).

Sanat terapisi, imajinasyonu yapılan yaratımın duygusal deneyimleri yücelterek ve kişinin kişisel yaşantılarını etkili bir ifade biçimine dönüştürmesine yardımcı olarak, onun iyileşmesine yönelik bir prensibe dayanır (Blatner, 2004).

Dışavurumcu Sanat Terapisinin Temel ilkeleri başlıca (Knill ve Ark, 2005; Göktepe, 2015);

Güvenli bir ortamın oluşturulması

Terapist, danışanın kendini rahat ve güvende hissedebileceği bir ortam yaratır (Knill ve Ark, 2005).

Kişiyi özel sanatsal aktivitelerin seçilmesi

Danışanın ihtiyaçlarına ve terapötik hedeflerine uygun sanatsal etkinlikler belirlenir (Knill ve Ark, 2005).

Resim sanatında danışana resmini anlatma özgürlüğü verilmesi

Danışanın resimleri üzerinden duygularını ve düşüncelerini ifade etmesine izin verilir (Knill ve Ark, 2005).

Tanı odaklı yaklaşımdan kaçınılması

Terapi sürecinde sadece tanıya odaklanmak yerine, danışanın duygusal ve yaratıcı ifadesine önem verilir (Knill ve Ark, 2005).

Taklit ve kopyalama önlenmesi

Danışanın resimlerinde taklit etme baskısı olmadan özgürce ifade etmesine izin verilir (Göktepe, 2015).

Yapılan çalışmaların saklanması ve zaman geçtikçe yeniden değerlendirilmesi

Danışanın eserleri korunur ve ilerleyen süreçte tekrar gözden geçirilerek ilerlemesi izlenir (Göktepe, 2015).

Danışanın kendi sembol dünyasındaki iç görüşü keşfetmesine yardımcı olunması

Sanat yoluyla danışanın kendi iç dünyasını daha iyi anlaması ve içsel keşif yapması teşvik edilir (Göktepe, 2015).

Dışavurumcu sanat terapide temel kavramlar şunlardır: formülasyon (tanı konması), çerçeve (terapinin sınırları), bireyin bilgiyi yorumlamadan karar verdiği süreç, aktarım (terapist ve danışanın karşılıklı anlaşması veya anlaşamaması), savunma mekanizmaları (duyguları bastırma yöntemleri), yüceltme (özel bir değeri olduğuna inanılan nesne veya kişilere yüklenen duygusal değer), simgeleşme (imgelerin sembolik anlamlar kazanması), yansıtma (terapistin danışanın duygularını geri yansıtması), estetik mesafe (sanatsal ifade ile iç dünyamızdaki duyguların dışa vurulan duygular arasındaki mesafe) (Göktepe, 2015).

2.2.2. Dışavurumcu sanat terapisinin çocuklar üzerindeki etkileri

Kramer, çocuklar üzerinde sanat uygulamalarını terapi şeklinde ilk uygulayanlardan biridir ve "Çocuklara çalışmayı öğretmek, yetişkinlere oyun oynamayı öğretmeye benzer" düşüncesini savunmuştur (Kramer, 1958).

Sanat terapisi uygulamaları, sürekli bir öğrenme sürecini kapsar. Kendi iç dünyalarının farkında olmayan çocuklar, duygularını henüz gelişmemiş ve primitif yollarla ifade edebilme yeteneği kazanmamış olabilirler. Ancak yaptıkları resimler ve sanatsal çalışmalar sayesinde kendilerini keşfetmeye başlarlar. Bu süreçte, sevdikleri ve hoşlandıkları şeylerle karşılaşırken kendi özgün sanat dillerini oluşturarak kendilerini anlamak ve kabul etmek konusunda daha kolaylıkla ilerlerler. Sanatla ifade etmeyi öğrenirken, çocuklar öfke ve dürtülerini kontrol etmeyi, çevrelerini daha etkili kullanmayı öğrenirler. Aynı zamanda, verilen bir göreve uyum sağlamayı, kendileri ve

diğer canlılarla sabırlı bir şekilde etkileşimde bulunmayı da öğrenmeleri gerekmektedir (Karadeniz,2023).

Sağlıklı bir çevrede yetişen çocuklar, ilgili yetişkinler tarafından teşvik edildiklerinde kendilerini sanatla doğal bir biçimde ifade edebilirler. Eğlenceli bir şekilde yaratıcı ifade deneyimlerlerse, kendilerine ve dünyaya olumlu bir şekilde yaklaşırlar. Resim yaparlar, boyama yaparlar, oyun hamuruyla oynarlar, yap boz yaparlar, taklitler yaparlar, dans ederler ve şarkı söylerler. Tüm bunları büyük bir istek ve coşkuyla gerçekleştirirler (Utaş ve Ark, 2012).

2.3. Dil Gelişimi ve Sanat Terapisi İlişkisi

Sanat terapisi, içsel çatışmaların sanat eserine yansması sayesinde yıkıcı ve agresif dürtüleri azaltma potansiyeline sahiptir. Danışanların duygusal gerilim düzeylerini kontrol etmeleri ve olası bir içsel çatışmayı önlemeleri için sanat terapisi kullanılabilir. Literatürde, sanat terapisinin duygu düzenleme güçlüğüne etkisiyle ilgili kesin bir araştırmaya rastlanmamış olsa da sanat terapisinin nörolojik işleyişte olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir (Carr, 2008; Lusebrink, 2004, 2010).

Psikonöroimmünoloji çalışmaları, hayatta kalmak için merkezi beyin bölgelerinin endokrin ve bağışıklık sistemine yavaşlama ve günlük işlevleri değiştirme sinyali gönderdiğini göstermektedir. Sonuç olarak, kronik stresin etkileri sadece iyi oluş ve sağlık açısından değil, aynı zamanda bellek ve bilişsel işlevler açısından da yıkıcı olabilir (Bremner 2006; Sapolsky 1998).

İnsanlarda yapılan araştırmalar, Broca bölgesine yakın bir gözlem/yürütme işlevi aynalama sisteminin dil gelişimiyle evrimsel bir bağlantıya işaret ettiğini göstermiştir (Buccino, 2001). Belki de bu nedenle, sanat terapi materyallerinin manipülasyonu ve kasıtlı kavranması genellikle sözel olmayan bir dil olarak deneyimlenebilir (Hass-Cohen, 2007).

Yaşamın ilk üç yaşında, çocuğun sağ beyni baskın olarak çalışır. Bu dönemde, duygusal ve bağlanma süreçlerinin erken gelişimine destek olan olgunlaşma düzenlemesi ve limbik ve diğer alt kortikal yapılarla bağlantılar sağlar. Ancak, iki ile üç yaşları arasında değişmeye başlar; corpus callosum adı verilen beyin bölgesinde miyelinlenme gerçekleşir. Üç yaşına gelindiğinde, corpus callosum tamamen miyelinlenmiş durumdadır ve beyin yarı küreleri arasındaki iletişim daha hızlı bir

şekilde gerçekleşir. Sol beynin katılımı, duygusal durumları daha etkin bir şekilde düzenlemede ve dünyayı sözel sembollerle, bilinçli iç çalışma modelleriyle oluşturmada daha önemli bir rol oynar (Kravits, 2008)

Sanat yapma süreci, duyuşsal işlemeyi ve üst düzey kontrolü şekillendirme ve bütünleştirme potansiyeline sahiptir. Sanat süreçleri duygusal iyi oluşu artırabilir, bilişsel becerileri geliştirebilir ve sosyal etkileşimleri ve ilişkileri güçlendirebilir (Christian,2008).

2.4. Dil Gelişimi Teorileri

2.4.1. Dil gelişiminde temel teoriler

Sosyal Etkileşimci Dil Gelişimi Teorisi'ne göre, çocuklar diğerleriyle etkileşim halindeyken kızma, istekte bulunma veya bilgi alma gibi konuşma biçimleri geliştirirler. Piaget, çocukların tam olarak sosyal olarak gelişmiş konuşma evresine belirli bir yaşta erişemediğini şöyle özetler: "Bir yetişkin yalnızken bile sosyal bir düşünceye sahipken, yedi yaş altı çocuk, diğerleriyle birlikteyken bile benmerkezci bir şekilde konuşma eğilimindedir" (Vygotsky, 1965).

Dil edinimi ve öğrenimi hakkında önemli çalışmalar yapan Noam Chomsky dilin en işlevsel öğrenme yönteminin anadil edinimine benzer bir öğrenmeyle olabileceği üzerinde durmuştur (Baykent, 2015).

Öte yandan Piaget'ye göre, çocuğun doğuştan sahip olduğu benmerkezcilik, toplumsallaşmayı engelleyerek nesnelliğin kazanılmasına engel olmaktadır. Bu nedenle Piaget, çocuğun iç dünyasının şekillenmesine ve bilişsel gelişimine odaklanmış ve çocuğun doğumundan toplumsallaşmasına kadar olan süreci açıklayan Bilişsel Gelişim Kuramı'nı geliştirmiştir (Turan, 2022).

2.4.2. Dil gelişiminde destekleyici yaklaşımlar

2.4.2.1. Davranışçı yaklaşım

Dil bilgisi öğreniminde dünyada etki gösteren ilk yaklaşım, davranışçı yaklaşımdır. Davranışçı yaklaşım, öğrenmeyi çevresel etmenlerle, yani uyarıcılar, tepkiler ve pekiştirme gibi unsurlarla açıklar. Bu yaklaşıma göre, öğrenme, bireyin kendisine verilen uyarıcılara beklenen tepkiyi vermesiyle gerçekleşir. Davranışçı

yaklaşımın temsilcileri, insan zihnini basit bir kutu gibi düşünürler ve sadece bu kutunun içinde yaşananları değil, kutunun alıp gönderdiği bilgileri de önemserler (Güneş, 2009). Bu perspektifte, insanların ve hayvanların benzer şekilde öğrendiği düşüncesi temel alınarak, hayvanların öğrenme süreçleri insanlar üzerinde de geçerli kabul edilmiştir (Dilci, 2014). Dil öğrenme alanında davranışçı yaklaşım, dil öğretimine uygun şekilde klasik ve edimsel koşullanma ilkelerini temel almaktadır. Örneğin, dil öğrenimi sürecinde "Yetişkinlerin konuşmalarını tekrar edip onlara benzetme" gibi yöntemlerin kullanılmasıyla öğrenme açıklanmaktadır. Bu yaklaşım, çocukların dil öğrenimini, diğer becerileri öğrendikleri gibi gerçekleştirdikleri düşüncesine dayanmaktadır (Keklik, 2015).

Davranışçı yaklaşım, dil öğreniminde dilin yapı taşlarını, yani harf ve sözcüklerin, anlamların ve iletişimde kullanılan sözcüklerin, uyaran ve tepki arasında kurulan ilişkiler ağı olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre, dil bilgisi öğretiminde de temelde uyaranlar ve ardından gelen tepkilerle öğrenme gerçekleşir (Topbaş, 2007). Dil bilgisi öğretiminde, davranışçı yaklaşımın temel prensiplerine dayanan öğretim yöntemleri ve ortamları kullanılmaktadır (Onan, 2014).

2.4.2.2. Bilişsel yaklaşım

Bilişsel yaklaşım, öğrenmeyi zihindeki anlamlı kodlamalar ve bilgilerin farklı şemalar şeklinde düzenlenmesi olarak tanımlar. Öğrenme, bu şemalarda ortaya çıkan değişiklikler, eklemeler ve benzeri süreçleri içerir (Oflaz, 2015).

Chomsky, 1957'de yayımladığı "Syntactic Structures" (Sözdizim Yapıları) adlı eseriyle, o zamana kadar hâkim olan davranışçı yaklaşıma yönelik çeşitli eleştiriler getirmiştir. Eleştirilerinin temelinde, dilin sadece uyarıcı ve tepkiyle açıklanan mekanik bir süreç olmadığına dair düşüncesi yatar. Chomsky'ye göre, birey çevresinde konuşulan dili içselleştirir ve dilin kurallarını anlar; daha sonra da uygun dil bilgisi kurallarını kullanarak dili edinir. Çocuğun belirli bir olgunluk düzeyine ulaşması, dilin ediniminde önemli bir rol oynar (Demircan, 1990).

2.4.2.3. Yapılandırmacı yaklaşım

Davranışçı yaklaşım, öğrenmeyi somut davranışlarla açıklarken, bilişsel yaklaşımda öğrenme zihinsel süreçlere dayandırılır. Özellikle bilişsel yaklaşımda vurgulanan bilgiyi alma, düzenleme ve kodlama gibi kavramlar, zihnin incelenmeye başlanmasına neden olmuştur. Bu durum eğitimde, öğrencinin bilgiyi nasıl

yapılandırıldığı sorusunu gündeme getirmiştir. Böylece yapılandırıcılık anlayışının temelleri oluşmuştur (Şahin, 2019).

Yapılandırmacı yaklaşıma göre öğrenme; bireyin zihninde mevcut ön bilgilerin ve yeni kazanılacak bilgilerin birleşmesidir. Bu birleşme süreci, bireyin aktif katılımıyla gerçekleşir, yani öğrenci öğrenme sürecinin içinde yer alır, deneyimlerle öğrenir ve öğrendiklerini uygulamalar yaparak pekiştirir. Başka bir deyişle, öğrenme sürecinde birey, somut yaşantılarını da kullanarak anlam birimleri oluşturur. Bu anlam birimleri, öğretim etkinlikleri ve deneyimler yoluyla şekillenir. Bireyin somut yaşantılarına dayalı deneyimlerin, bilgiyi öğrenmede ve bilginin kalıcılığını sağlamada önemli olduğu kabul edilir. Çünkü anlam, deneyimlerin bir ürünüdür (Alkan, 2017).

2.4.3. Dışavurumcu sanat terapisi teorileri

2.4.3.1. Dışavurumcu sanat terapisinin temelleri

Sosyal Etkileşimci Dil Gelişimi Teorisi'ne göre, çocuklar diğerleriyle etkileşim halindeyken kızma, istekte bulunma veya bilgi alma gibi konuşma biçimleri geliştirirler. Piaget, çocukların tam olarak sosyal olarak gelişmiş konuşma evresine belirli bir yaşta erişemediğini şöyle özetler: "Bir yetişkin yalnızken bile sosyal bir düşünceye sahipken, yedi yaş altı çocuk, diğerleriyle birlikteyken bile benmerkezci bir şekilde konuşma eğilimindedir" (Vygotsky, 1965).

Dil edinimi ve öğrenimi hakkında önemli çalışmalar yapan Noam Chomsky dilin en işlevsel öğrenme yönteminin anadil edinimine benzer bir öğrenmeyle olabileceği üzerinde durmuştur (Baykent, 2015).

Öte yandan Piaget'ye göre, çocuğun doğuştan sahip olduğu benmerkezcilik, toplumsallaşmayı engelleyerek nesnelliğin kazanılmasına engel olmaktadır. Bu nedenle Piaget, çocuğun iç dünyasının şekillenmesine ve bilişsel gelişimine odaklanmış ve çocuğun doğumundan toplumsallaşmasına kadar olan süreci açıklayan Bilişsel Gelişim Kuramı'nı geliştirmiştir (Turan, 2022).

2.4.4. Dışavurumcu sanat terapi modülleri ve kullanılan araçlar

2.4.4.1 Öyküsel terapi

Öyküsel bilgi paradigması, 1980'lerde toplumsal alanda etkinliğini artıran sosyal yapısalcılık ve sosyal bilimlerdeki diğer yorumsalcı yaklaşımların etkisiyle ortaya

çıkıştır. Aynı zamanda, Hermenutik geleneğin ve öyküsel bilgi psikolojisinin zenginleştirdiği bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Kazdim, 2000).

Öyküsel terapinin öncü isimlerinden Micheal White, terapi alanına kazandırdığı "aksi/olumsuz (susturulmuş) açıklama", "terapötik bağlam içindeki farklılaşma", "baskı" gibi pek çok kavramı Geragory Bateson'dan ödünç almıştır (Dyck, 2000).

2.4.4.2. Kukla terapisi

1950'lerin başından itibaren, kukla oyunu (el ile manipüle edilen insan veya hayvanı temsil eden yapay bir figür kullanma eylemi) sağlık profesyonelleri olan hemşireler, iş terapistleri, psikiyatristler ve sosyal çalışmacılar tarafından çocuklarla terapötik bir araç olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Howells ve Ark 1954). Bazı çalışma ve kişisel anekdotlar, kukla kullanmanın olumlu etkilerini vurgulamıştır, bunlar arasında çocukların korkularının azaltılması (Green 1975), çocukların kaygı düzeylerini azaltarak hastalık, hastaneye yatış ve cerrahi müdahalelerle başa çıkmalarına yardımcı olduğu gösterilmiştir (Linn, 1978).

2.4.4.3 Kum tepsi terapi

Kum Terapisi, bir tür oyun terapi yöntemidir. Bu yaklaşımda, kum, su, yüzlerce minyatür oyuncak ve kum tepsi kullanılır. Kum Terapisi, sözlü olmayan bir terapi biçimidir ve çocuklar, ergenler ve yetişkinler arasında yaygın olarak kullanılır. Kumun doğal yapısı zaten terapötik bir etki taşır. Çocuklar genellikle kumla oynamaktan hoşlanır ve birçok yetişkin de çocukluklarında kumla oynayarak zaman geçirmiştir (Delevi, 2011).

Kum oyunu terapi, bireyin içsel zorluklarını ve ilişki problemlerini keşfetmesine yardımcı olan, danışanın rehberliğinde gerçekleşen ve terapist tarafından kolaylaştırılan duysal temelli bir yaklaşımdır. Bu yöntemde, sözsüz iletişim yoğunudur ve ifadeci ile dışavurumcu öğeler içeren bir psikoterapi türüdür (Homeyer, 2020).

2.4.4.4 Sanat terapi

Sanat, tüm kültürlerde ve yaş gruplarında insanlar tarafından bir dil olarak ve aynı zamanda psikolojik ve fiziksel acıların şifalı bir ilacı olarak kullanılmaktadır. Sanat ve

imge, bilinçdişına ve hafızaya ulaşarak ruhsal değerleri güçlendirmekte ve kayıpları telafi etmektedir (Arrington, 2001)

Bazı tanımlamalarda, sanat sürecinin terapötik değeri vurgulanmış ve sanat terapistinin görevlerinden birinin de danışanın el becerisi, zihinsel, imgesel ve duygusal yeteneklerini birleştirmek olduğu ifade edilmiştir. Sanat, bazı araştırmacılar tarafından içsel iyileşme ve içsel düzen motivasyonunu destekleyen bir şekilde tanımlanmıştır (Arrington, 2001).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Katılımcılar

Bu çalışma, 36 ay ile 60 ay arasında değişen yaşlardaki çocuklar arasından 30 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, İstanbul Kurtköy bölgesinde özel bir anaokulundan seçilmiştir. Katılımcıların ebeveynleri, çalışmanın amacı ve süreci hakkında bilgilendirilmiş ve çalışmanın gerçekleştirilmesi için 26.01.2023 tarihli 01 No.lu Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurul Onayı alınmıştır (Ek1).

Katılımcı seçiminde şu kriterler göz önünde bulundurulmuştur:

Yaş Aralığı: Eratay (2011) çalışmasında otizmlili yaşları 3 ile 6 arasında olan 15 katılımcıya Montessori eğitimi uygulamış ve bu uygulamada Denver II Gelişimsel Testi kullanarak katılımcılardaki değişikliği ön test- son test modeli kullanarak test etmiştir (Eratay, 2011). Çalışmamızda da Eratay'ın yöntemi modifiye edilmiş ve istatistik hesaplama yapılabilmesi için örnek sayısı 30 kişi olarak artırılmış olup, katılımcıların yaş rearalıkları 36- 60 ay olarak belirlenmiştir.

Dil Gelişimi: Katılımcıların dil gelişim düzeyleri, Denver II Gelişimsel Tarama Testi ön testi ile değerlendirilmiştir (Glascoe ve Ark, 1992). Bu ön test sonuçları, dil gelişim düzeyine göre homojen bir katılımcı grubu oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

Dışlama kriterleri

Sağlık Durumu: Çalışmaya katılacak çocukların sağlık durumları çalışma öncesi aile beyanı ile çalışmayı yürüten kişiye bildirilmiştir. Terapi sürecine katılım için doktor tarafından rapor edilmiş genetik rahatsızlığı olan veya halihazırda terapi süreci olan katılımcıların dahil edilmemesi planlanmıştır. Verilen beyana göre dışlama kriterleri ile uyumlu bir katılımcı bulunmamaktadır.

Terapi Uygunluğu: Çalışmanın terapi uygulamaları için katılımcıların uygunluğu çalışma öncesi Rehberlik Araştırma Merkezi sürecine dahil olmamış oldukları aile beyanı ile bildirilmiştir.

Katılımcılar, çocukların dil gelişim düzeylerini ölçmek ve terapi sürecini değerlendirmek için Denver II Gelişimsel Tarama Testi ve dışavurumcu sanat terapisi

uygulamaları ile çalışmaya dahil edilmiştir. Tüm katılımcıların bilgileri gizli tutulmuş ve çalışmanın etik kurallarına uygun şekilde yürütülmüştür.

3.2. Araştırmanın Tasarımı

Bu çalışmada, ön-test ve son-test desenine dayalı bir araştırma tasarımı oluşturuldu (Karasar, 1991). Araştırmanın amacı, dışavurumcu sanat terapisinin 36-60 aylık çocukların dil gelişimine olan etkisini değerlendirmektir. Bu nedenle, çalışmada deney grubu ve kontrol grubu yerine aynı katılımcılara hem ön-test hem de son-test uygulanarak aralarındaki fark değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Katılımcıları: Çalışmaya 36 ay ile 60 ay arasında değişen yaşlardaki toplam 30 çocuk (14 kız çocuk, 16 erkek çocuk) katılmıştır. Katılımcıların dil gelişim düzeyleri, Denver II Gelişimsel Tarama Testi ön testi ile belirlenmiştir (Glascoe ve Ark, 1992).

Araştırma Süreci: Snyder (1997) çalışmasında dışavurumcu sanat terapisinde terapistin seçimine bağlı olarak belirli tekniklerin uygulanabileceği tutumları, hedefleri ve amaçları açıklar. Terapistler, sembolleştirilebilen bir çok terapi yöntemine başvurabilirler (Snyder, 1997). Bu bildiriye dayanarak bu araştırma, dört haftalık bir süre boyunca gerçekleştirilmiştir. Her hafta farklı bir dışavurumcu sanat terapisi alt modülü uygulanmıştır. Birinci haftada öyküsel terapi tekniği, ikinci haftada kukla terapisi, üçüncü haftada sanat terapisi ve dördüncü haftada kum tepsi terapisi uygulanmıştır. Bu alt modüller için kullanılan materyaller Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1: Kullanılan materyaller

Veri Toplama: Çalışmada yaşları 36-60 ay arasında olan katılımcılara ön test olarak Denver II Gelişimsel tarama testi uygulanmıştır. Her bir test süresi ortalama 20 dakika sürmüştür. Çalışma bir psikolog tarafından test edilmiştir. Ardından dört ayrı dışavurumcu sanat terapisi tekniği her bir hafta ayrı modül uygulanarak katılımcılar üzerinde uygulanmıştır. Her bir modül aynı psikolog tarafından uygulanmıştır. İlk modül öyküsel terapi tekniğinin uygulaması olup, ön testin yapıldığı haftayı takip eden bir sonraki hafta uygulanmıştır. Öyküsel terapide Patrice Karst'ın yazdığı “Görünmez İp” adlı öykü haftanın pazartesi günü 36-48 ay, 48-60 ay arasına tekabül eden yaş grupları ayrılarak 20 dakika süren seans içerisinde toplam 30 katılımcıya okunmuştur. Ardından aynı hafta içerisinde perşembe günü Elife Kurum'un yazdığı “Tüylü'nün Sırrı” adlı öykü 36-48 ay, 48-60 ay arasına tekabül eden yaş grupları ayrılarak 20 dakika süren seans içerisinde toplam 30 katılımcıya okunmuştur. Hikâye okunduktan sonra çocukların her birine değerlendirme soruları yönlendirilmiş ve sırayla cevaplandırmaları teşvik edilmiştir. Bir sonraki hafta diğer modül olan Kukla Terapisi katılımcılara uygulanmıştır. Bu modülde katılımcılar ortalama 25 dakika süren kukla terapisi seansına katılmıştır. Katılımcılara iki farklı kukla (salyangoz ve kirpi) sunulmuştur ve bu kuklaları kullanarak özgür bir biçimde oynatma yönergesi verilmiştir. Terapist her

bir katılımcının özgün senaryosunu dışavurumcu tekniğe uygun olarak yeniden yansıtmıştır (Snyder, 1997). Bir sonraki hafta sanat terapisi uygulaması yapılmıştır. Bu uygulamada 30 katılımcı her biri 10 katılımcıdan oluşan üç ayrı gruba ayrılmıştır ve her bir gruba farklı zamanlarda uygulanmak üzere grubu oluşturan her katılımcıya ayrı olarak çeşitli boya materyalleri (tahta kalem, toz pastel boya) ve resim kâğıdı verilmiştir (Çelikbaş, 2019). Seansların başlangıç aşamasında sanat terapisti, modellere uygun olarak talimat verirken, son aşamada çocukların malzeme seçimini kendilerine bırakmaları ve yaratıcı ifadelerini kullanmaları teşvik edilmiştir. 30 dakika süre boyunca serbest istedikleri resmi yapmaları yönergesi verilmiştir ve bu uygulama aynı hafta içerisinde üç gün sonra tekrar uygulanmıştır. Uygulama sırasında katılımcılar sessiz kalmıştır. Ayrıca her terapi oturumunun sonunda, çocukların eserlerini veya grup eserini konuşarak tartışmaları veya rol oyunları gibi etkinliklerle başkalarını anlamaları ve sosyal uyum becerilerini geliştirmeleri sağlanmıştır. Bir sonraki hafta ayrı modül olan kum tepsisi terapisi uygulanmıştır (Şavkın, 2022). Bu modülde her bir katılımcı 25 dakika süren ayrı seanslarda uygulamaya alınmıştır. Uygulamada mavi zemini olan 50x70cm ölçülerinde bir kum tepsisi kullanılmıştır. Tepsi içerisine seansa başlamadan kum aktarılmıştır ve yaklaşık 400 adet minyatür katılımcıların kullanması için hazır bulundurulmuştur. Katılımcılara uygulama yönergesi verilip hiçbir müdahale olmadan 25 dakika boyunca beklenmiştir. Test sırasında konuşmak isteyen katılımcılara (bunu buraya koyabilir miyim? -buna burada sen karar verebilirsin vb.) kısa yanıtlar verilmiştir. Terapi sonrası veriler, Denver II Gelişimsel Tarama Testi (Glascoe ve Ark, 1992), her bir katılımcıya ortalama 15 dakika süren uygulama ile son test toplanmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Denver II Gelişimsel Tarama Testi

Denver II Gelişimsel Tarama Testi, çocukların 0-6 yaş arasındaki gelişim düzeylerini değerlendirmek amacıyla kullanılan bir tarama testidir. Bu test, çocukların motor becerileri, dil ve iletişim, sosyal ve kişisel-sosyal davranışları gibi alanları değerlendirmek için tasarlanmıştır (Anlar ve Yalaz, 1996).

Denver II Gelişimsel Tarama Testi, çocukların yaşlarına uygun olan belirli görevleri ve oyunları tamamlamalarını gerektirir. Bu görevler, çocukların yaşlarına ve beceri düzeyine bağlı olarak farklılık gösterebilir (Anlar ve Yalaz, 1996)

Denver II Gelişimsel Tarama Testi; kişisel- sosyal gelişim, ince motor gelişimi, dil gelişimi ve kaba motor gelişimi olmak üzere dört gelişim alanını ölçmeye odaklanır. Bu çalışmada Denver II Gelişimsel Tarama Testi'nin yalnızca "dil gelişimi" alt modülü testi analiz edilmiştir (Glascoe ve Ark, 1992),

Denver II Gelişimsel Tarama Testi, dil gelişimi modülünde toplam 42 alt değerlendirme sorusu mevcuttur. Bu sorulardan sorulması beklenen maddeler her yaş grubu için farklı sayılardadır. Çalışmamızdaki 36-60 ay arası çocukların yaş grubu için minimum 8, maksimum 15 madde yönerge kullanılmıştır.

3.4. Dışavurumcu Sanat Terapisi Uygulamaları

Uygulama 4 hafta sürmüştür.

Birinci hafta otuz çocuğa dışavurumcu sanat terapisinin alt modülü olan öyküsel terapi tekniği uygulanmıştır (Kazdim, 2000). Bu çerçevede Patrice Karst- Görünmez İp ve Elife Kurum Tüylü Mutluluk Peşinde adlı kitapları haftada iki gün iki ayrı seans olarak 20'şer dakika okunmuştur.

İkinci hafta 30 çocuğun her biri için ayrı 15'er dakikalık seanslar halinde dışavurumcu sanat terapisinin alt modülü olan kukla terapisi uygulanmıştır (Howells ve Ark 1954). Kukla seansında salyangoz ve kirpi kuklalarının kullanılmıştır.

Üçüncü hafta otuz çocuğa dışavurumcu sanat terapisinin alt modülü olan sanat terapisi uygulanmıştır (Demir, 2018). Çocukların her birine seans içerisinde ayrı bir resim kağıdı, çeşitli boyama materyalleri, kalın tahta kalemi verilmiştir. Seanslar, haftada 2 seans 30 dakika şeklinde uygulanmıştır.

Dördüncü hafta 30 çocuğun her biri için ayrı 25'er dakikalık seanslar halinde dışavurumcu sanat terapisinin alt modülü olan kum tepsi terapisi uygulanmıştır (Mitchell ve Ark, 1992).

3.5. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler, IBM SPSS 23 programı kullanılarak gruplar arası dağılımın homojenliğini belirlemek için normallik testi uygulandı. Normallik testi sonucunda homojen dağılım gözlemlendiği için bağımsız t-testi ile veriler değerlendirilmiştir. Analizler %95 güven aralığında gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

Ön test- son test uygulanan çalışmada analiz verilerinin normal dağılım incelemesi SPSS 23'te yapıldığında verilerin çarpıklık ve basıklık göstergesi (çarpıklık; 0.309, basıklık; 0.608)-1.5 ile +1.5 arasında bulunduğu için veriler normal dağılım göstermiştir. (Tabacknick ve Fidell, 2013). Normal dağılım gösterdiği için analizler bağımsız T testi ile yapılmıştır.

Çalışmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri (yaş ve cinsiyet) tablo 1'de verilmiştir

Tablo1: Demografik özellikler

Örnek	Adet (N)	Yüzdelik (%)
Kız çocuk	14	46.7
Erkek çocuk	16	53.3
Toplam	30	100
3 yaş	15	50
4 yaş	15	50
Toplam	30	100

Tablo 1 incelendiğinde çalışmaya katılan çocukların yaşları üç ve dört yaş olarak eşit şekilde dağıldığı görülmektedir. Erkek çocukların sayısı, kız çocuklarından fazladır.

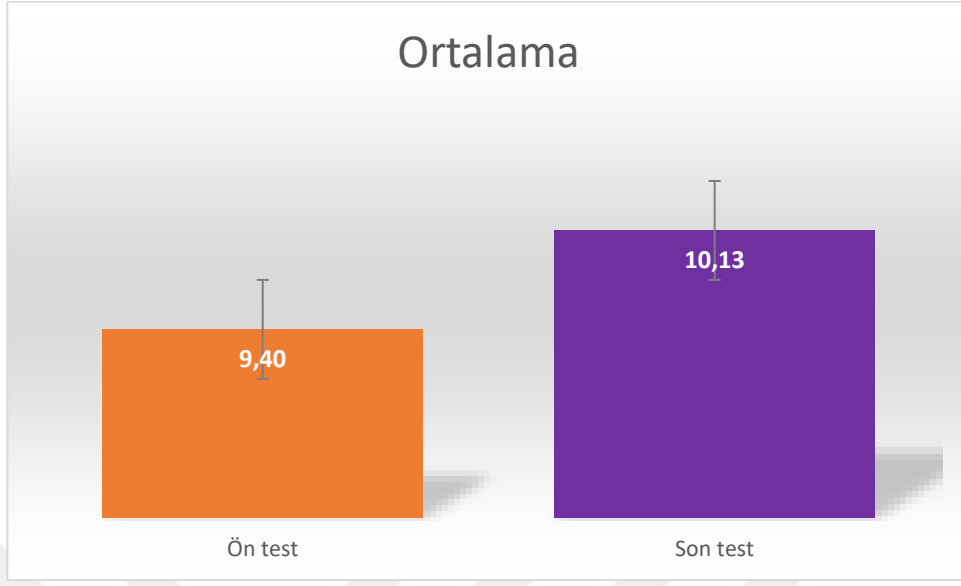
Tablo 2' de Denver II Gelişimsel Tarama Testi analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 2: Denver II Gelişimsel Tarama Testi analiz sonuçları

Test türü	Ortalama sapma	Standart	T- test (P)
Öntest	9,40	1,63	0.867*
Sontest	10,13	1,74	

*% 95 güven aralığında gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır (P>0.05).

Analiz sonuçları incelendiğinde, ön- test son- test arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı gözlemlenmiştir (P>0.05). Ancak yönergeler verilen yanıtların ortalaması incelendiğinde son test sonuçlarında artış görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Katılımcıların ön test son test analiz sonuçları

5.TARTIŞMA

İki ay süre içerisinde uygulanan bu çalışma, "Dışavurumcu Sanat Terapisinin 36-60 Aylık Çocukların Dil Gelişimine Etkisi" üzerine odaklanmıştır.

Bulgulara göre, uygulanan dışavurumcu sanat terapisi sonrasında ön-test ve son-test arasında dil gelişimi düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($P>0.05$). Bu sonuçlar, dışavurumcu sanat terapisi ile dil gelişimi arasında doğrudan bir ilişkinin olduğuna dair yeterli kanıt olmadığını göstermektedir. Ancak, çalışmada dikkat çeken bir nokta, son test sonuçlarında yönergelere verilen yanıtların ortalamasında artış görülmüş olmasıdır. Bu, dışavurumcu sanat terapisinin dil gelişimi üzerinde uzun dönemli etkileri olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Buna ek olarak, Hasırcı (2021) içedönük çocuklarla dışavurumcu resimlerde psikolojik işlevlerini araştırdığı çalışma gerçekleştirmiştir. Bu araştırma, ilkökul sürecindeki öğrencilerin resimlerinde, henüz nesnelere gerçeğe uygun şekilde yansıtmak yerine duygusal ifadelerde bulduklarını bildirmiştir (Tuncalp, 2013). Çocuk resimleri üzerine yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, çocukların iç dünyalarının yansımaları ifade eden noktalar gözlemlenmiştir. Gökteş'in (2014) çalışmasına göre, çocuklar resimlerinde aile içi yaşantıları ve şiddeti dışavurumcu bir şekilde yansıtabilmektedir. Ayrıca, Çelik'in (2018) bulgularına göre, çocuk sanat yolu ile depresif düzeyler, özsaygı seviyeleri ve kaygı durumları gibi ruh sağlığı değişkenlerini yansıtabilmektedir. Bu dönemde çocukların kelime dağarcığı gelişmekte olduğundan, imgeleştirdikleri şeyler daha çok dışavurumcu bir anlatım taşımaktadır (Hasırcı, 2021). Bu araştırmalar dışavurumcu sanat terapisinin çocukların dil gelişimi açısından da test edilebilirliğini destekler niteliktedir.

Kang ve Arkadaşları (2006) çalışmasında Denver II Gelişimsel Tarama Testinin kişisel- sosyal gelişim alt modülünü kullanarak serebral palsili çocuklarda entegre sanat terapisi etkilerini anlamayı amaçlamıştır. Sanat terapi programının 36- 60 aylık serebral palsili çocukların sosyal gelişimi ve el becerilerinin gelişiminde etkili bir tamamlayıcı program olabileceği sonucuna ulaşmıştır (Kang ve Ark, 2006). Kang ve Arkadaşları (2006), Denver II Gelişimsel Tarama Testine ek olarak sonucu ölçmek için Walker-McConnell testinin 'Akranlar tarafından tercih edilen sosyal davranış' ve 'Akran grubunda uyum davranışı' alt alanları ve Box & Block testini çalışmasına dahil etmiştir. Bu durum 36- 60 Aylık çocukların dil gelişim düzeyindeki değişimi ölçmek için Denver

II Gelişimsel Tarama Testinin kullanılabilirliğini destekler nitelikte olduğunu kanıtlamakla beraber ek olarak değerlendirme testi kullanılmasının çalışmanın en doğru neticeyi vermesi konusunda ihtiyaç olduğunu da ayrıca destekler niteliktedir.

Dışavurumcu Sanat Terapisinin duygusal ve bilişsel iyi oluşu desteklediğine dair bildirimler bulunmasının yanısıra doğrudan 72 ay ve öncesi yaş grubuna uygulandığı taktirde çocuklardaki değişimi gözlemleyen bir çalışma bulunmamaktadır.

Literatürde dışavurumcu sanat terapisini kullanarak semboller aracılığıyla test edilen dil gelişimi üzerinde herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Dışavurumcu sanat terapisinin 36- 60 aylık çocukların dil gelişimine katkısını inceleyen bu çalışmanın literatürdeki bu eksikliği gidererek bu alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu da çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Çalışmanın örneklem büyüklüğü ve terapi süresinin kısa olması gibi sınırlamaları bulunmaktadır. Demir (2017)'in Dışavurumcu Sanat Terapisinin Psikolojik Belirtiler İle Bilişsel İşlevlere Etkisi adlı çalışmasında uyguladığı dokuz oturumluk dışavurumcu sanat terapisi 4 oturum olarak bu çalışmada modifiye edilmiştir. Daha büyük örneklem grupları ve daha uzun süreli terapi uygulamaları, dışavurumcu sanat terapisinin dil gelişimine olan etkisinin daha net anlaşılmasını sağlayabilir. Ayrıca, çocukların dil gelişimini etkileyen diğer faktörlerin kontrol altına alınması da önemlidir. Özkılıç Kabul (2019) araştırmasında, akıllı telefonla oynayan çocukların dil gelişim düzeylerinin diğer çocuklardan daha yüksek olması dışında, gerçek dünyada etkileşimde bulunan çocukların dil gelişim düzeylerinin genel olarak daha yüksek olduğunu bildirmiştir (Özkılıç Kabul, 2019). Sosyo-ekonomik düzey, aile desteği, eğitim düzeyi gibi faktörler, terapinin etkisi üzerinde etkili olabilir ve gelecekteki çalışmalarda bu faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir.

Eratay (2011) çalışmasındaki Denver II Gelişimsel Tarama Testi sonuçlarına göre; başlangıçta engelli olmayan çocukların 10'u normal, 3'ü şüpheli olarak değerlendirilirken, hiperaktif çocuğun sonucu anormal ve otistik çocuğun sonucu test edilemez olarak bulunmuştur. İki aylık eğitim süreci sonunda ise Denver II Testi sonuçları incelendiğinde, engelli olmayan çocukların tamamının (13 çocuk) test sonuçlarının normal olduğu ve ileri gelişim düzeyine ulaştıkları belirlenmiştir. Engelli çocuklardan hiperaktif çocuğun test sonucu normal olarak değerlendirilmiştir (Eratay, 2011) Otistik çocuk ise kişisel-sosyal, ince ve kaba motor becerilerinde yaşına uygun

gelişim düzeyine ulaşmış, ancak dil alanında bazı maddeleri hala gerçekleştiremediği, bazılarını ise gerçekleştirebildiği gözlenmiştir. Bu sonuçlar, dışavurumcu sanat terapisi uygulamalarının dil gelişimi üzerinde olumlu etkileri olduğunu desteklemektedir. Ayrıca Eratay (2011)'in veri analizi olan Denver II Gelişimsel Tarama Testi bu çalışmada da aynı periyotlarda kullanılmıştır.

Bir başka araştırmada Kahraman, Ö. G., Ceylan, Ş., & Korkmaz, E. (2016) 0-3 yaş arası çocukların gelişimsel değerlendirmelerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi adlı çalışmalarının sonucunda, Denver II Gelişimsel Tarama Testi sonuçlarının cinsiyet, anne-baba öğrenim durumu, doğum sırası, istenen gebelik durumu, doğum şekli ve akraba evliliği gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, çocukların gelişimlerinin çoğunlukla bu değişkenlerden bağımsız olduğunu göstermektedir (Kahraman ve Ark. 2016). Bu çalışmanın sonuçları, bebeklik ve erken çocukluk dönemi olan 0-3 yaş döneminin bireylerin hayatında önemli bir dönem olduğunu doğrulamıştır (Kahraman ve Ark., 2016). Bu dönemde yaşanan gelişimsel sorunlar, çocukların yaşıtlarına göre geri kalmasına veya gelişimlerinin gecikmesine neden olabilir. Bu nedenle, gelişimsel taramaların erken dönemde yapılması ve potansiyel gelişimsel sorunların hızlı bir şekilde tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır. Her iki çalışmada da çocukların gelişimsel değerlendirmeleri ele alınmış ve çocukların dil gelişimi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ancak "Dışavurumcu Sanat Terapisinin 36-60 Aylık Çocukların Dil Gelişimine Etkisi" adlı çalışmada katılımcıların 0-3 yaş aralığındaki gelişimsel düzeyleri incelenmemiş olup, çalışmanın daha geniş zaman aralığında ve daha uzun süreli gelişim takibi ile yapılması tavsiye edilmektedir.

Dil gelişim ölçümünde yalnızca "Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil (TİFALDİ) Testi" uygulaması kullanıldığında, dil gelişimine etkin bir şekilde odaklanılarak daha belirgin sonuçlar elde edilebilir (Berument ve Güven, 2013). Denver II Gelişimsel Tarama Testi'nin yanı sıra bu testin kullanılması dil gelişim analizine daha net katkı sağlayabilir.

Sonuçlar, dışavurumcu sanat terapisi ile dil gelişimi arasındaki ilişkinin daha derinlemesine anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çalışma, sanat terapisi alanında yapılan çalışmalara önemli bir katkı sağlamıştır ancak konunun karmaşıklığı göz önünde bulundurulduğunda, daha kapsamlı ve uzun dönemli çalışmalara ihtiyaç

duyulmaktadır. Dışavurumcu sanat terapisinin çocukların dil gelişimini destekleme potansiyeli, çocukların dil becerilerinin geliştirilmesi için yeni stratejilerin oluşturulması için dikkate alınmalıdır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışması, dışavurumcu sanat terapisinin dil gelişimi üzerindeki etkisini ele almanın önemini ortaya koymaktadır. Karadeniz (2023) çalışmasında dışavurumcu yöntemlerin çocuğun ifade edemediği yaşanmışlıklarını simgesel yollarla açığa çıkarabileceğini ifade etmiştir. Bulgular, terapinin dil gelişimine etkisi konusunda belirli sınırlamalara işaret etse de sanat terapisinin çocukların dil becerilerini olumlu yönde etkileme potansiyelini göstermektedir (Karadeniz, 2023). Bu alanda daha fazla araştırma yapılarak, dil gelişimini desteklemek için daha etkili ve uygulanabilir terapi yöntemleri geliştirilebilir. Çocuklara uygulanan dört aşamalı terapilerin (öyküsel terapi, kukla terapisi, sanat terapisi ve kum tepsi terapisi) dil gelişimi üzerinde olumlu etkileri olduğu gözlenmiştir. Ancak, çalışmamızın bazı sınırlılıkları ve ölçüt olarak kullandığımız Denver II Gelişimsel Tarama Testi'nin yeterli olmadığı hususları göz önünde bulundurulmalıdır.

Denver II Gelişimsel Tarama Testi, çocukların genel gelişim düzeylerini değerlendirmek için kullanılan yaygın bir araçtır (Anlar ve Yalaz, 1990). Ancak, bu testin dil gelişimi açısından yeterli bir değerlendirme sağlayıp sağlamadığı tartışmalıdır. Dil gelişimi oldukça karmaşık bir süreçtir ve yalnızca tek bir testle kapsamlı bir şekilde ölçülemeyebilir. Dil gelişimindeki farklı alanlar (sözcük dağarcığı, dil bilgisi, anlama, ifade vb.) için Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil (TİFALDİ) Testi, Peabody Resim Kelime Testi (Özekeş, 2013) gibi farklı ölçme araçları kullanmak daha doğru sonuçlar elde etmek için önemlidir. Karaoğlu ve Çoban (2019), okulöncesi dönemde dil gelişiminde alanında yapılan tezleri incelemiştir. Araştırma sonuçları, veri toplama yöntemlerinin çoğunlukla Peabody Resim-Kelime Testi, anketler ve Lügatçe ile Dil Testi gibi araçları içerdiğini göstermektedir.

Bu çalışmada kullanılan ölçüt olarak Denver II Testi, çocukların dil gelişim düzeylerini tam olarak yansıtmayabilir. Dil gelişimi sürecinde çocukların duygusal ve sosyal bağlamdaki deneyimleri, aile ortamı ve etkileşimleri gibi pek çok faktör etkili olmaktadır. Bu nedenle, dil gelişiminin daha kapsamlı ve çok yönlü bir değerlendirmesi için daha fazla ölçüt ve test kullanılması gerekmektedir.

Ayrıca, bu çalışmada örneklem büyüklüğü 30 çocukla sınırlıdır. Daha büyük bir örneklemle çalışma yürütmek, elde edilen sonuçların daha güvenilir ve

genelleştirilebilir olmasına yardımcı olabilir. Aynı zamanda, farklı yaş gruplarındaki çocuklar üzerinde benzer çalışmaların yapılması ve sonuçların karşılaştırılması, dışavurumcu sanat terapisinin dil gelişimine olan etkisini daha kapsamlı bir şekilde anlamlandırılmasına yardımcı olacaktır.

Çalışma örnekleminin sınırlı sayıda çocuktan oluşması, genelleme yapma konusunda kısıtlılıklar doğurabilir. Farklı yaş grupları ve demografik faktörler dikkate alınarak sonuçların genelleme yapılabilmesi için daha geniş ve temsili bir örneklem gerekebilir.

Çalışmanın dört haftalık bir süre boyunca yürütülmesi, uzun dönemli etkileri değerlendirmeyi sınırlayabilir. Daha uzun süreli takip çalışmalarıyla terapinin etkisinin zaman içinde nasıl değiştiği daha iyi anlaşılabilir.

Çalışmaya kontrol grubu dahil ederek, dışavurumcu sanat terapisinin etkisini diğer faktörlerden izole etmeyi kolaylaştırabilir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda kontrol grubu kullanarak sonuçların daha iyi anlaşılması sağlanabilir.

Klinisyenlere Öneriler:

Araştırmanın sonuçları, erken çocukluk döneminin dil gelişimi açısından kritik bir dönem olduğunu göstermektedir. Klinisyenler, çocukların özel ihtiyaçlarını ve güçlü yanlarını değerlendirerek bireyselleştirilmiş dil gelişimi planları oluşturabilirler. Dışavurumcu sanat terapisi gibi yaratıcı yöntemler, çocukların dil becerilerini geliştirmede etkili olabilir. Klinisyenler, farklı müdahale yöntemlerini değerlendirerek çocuklara en uygun yaklaşımı belirleyebilir ve bunu daha fazla örneklem grubuna uygulayabilir. Dışavurumcu sanat terapisi gibi müdahalelerin uzun dönemli etkilerini anlamak önemlidir. Klinisyenler, çocukların ilerlemesini düzenli olarak değerlendirebilir ve terapinin etkilerini birçok farklı metot perspektifinden değerlendirebilirler.

Ebeveynlerin çocuklarının dil gelişimine destek olmaları kritiktir (Muslugüme, 2016). Klinisyenler, ebeveynlere dil gelişimini teşvik etme konusunda rehberlik sağlayabilir ve etkili iletişim stratejilerini önerebilirler.

Sonuç olarak, bu araştırma ve Dışavurumcu Sanat Terapisi'nin bulguları, klinisyenlere çocukların dil gelişimini desteklemek için çeşitli yöntemler ve yaklaşımlar sunmaktadır. Ancak, sınırlılıkların göz önünde bulundurulması ve gelecekte yapılacak çalışmalarla bu alandaki bilgilerin genişletilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- ANLAR B. ve YALAZ K. (1996). Denver II Gelişimsel Tarama Testi Türk çocuklarına uyarlanması ve standardizasyonu El Kitabı. Ankara: Meteksan Matbaası.
- ARAL N. (2011). Dil Gelişimi, Çocuk Gelişimi. Neriman Aral, Gülen Baran (Ed) S:163-192 İstanbul: Ya-Pa.
- ATAY M. Erken çocukluk döneminde gelişim 1, 1. baskı. Kök Yayıncılık, Ankara, 2009.
- AKYILDIZ T. (2019). Erken çocukluk dönemindeki çocuklarda öykü anlatımına göre dil gelişimlerinin incelenmesi (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).
- ARRINGTON D. B. (2001). Home is where the art is. USA: Charles C. Thomas.
- BAYKOÇ DÖNMEZ N. (1986). 12-36 Aylık Türk Çocuklarında Dil Kazandırılması Aşamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi: Ankara.
- BAYKENT U. Ö. (2015). Chomsky'Nin Bilişselci Dil Yaklaşımının Yabancı Dil Eğitiminde Uygulanabilirliğine İlişkin Bir Soruşturma (Doctoral dissertation, Bursa Uludağ University (Turkey)).
- BERUMENT S. K., & GÜVEN A. G. (2013). Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil (TİFALDİ) Testi: I. alıcı dil kelime alt testi standardizasyon ve güvenilirlik geçerlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(3), 192-201.
- BISHOP D.V., NORTH T., DONLAN C. (1995) Genetic basis of specific language impairment: evidence from a twin study. *Developmental Medicine & Child Neurology*. 37(1):56-71.
- BLOOM F. E., LAZERSON A., & HOFSTADTER L. (1988). Brain, mind, and behavior (Vol. 300). New York: Freeman.
- BRAMNER J. D. (2006). Stress and brain atrophy. *CNS Neurological Disorders Drug Targets*, 5(5), 503–512.
- BUCCINO G., BINKOFSKI F., and RIGGIO L. (2004). The mirror neuron system and action recognition. *Brain and Language*, 89, 370–376.
- CARR R. (2008). Sensory Processes and Responses. In (Cohen, H., N., ve Carr, R. Ed). *Art Therapy and Clinical Neuroscience*. p. 43-62. Jessica Kingsley.
- CHRISTIAN D. (2008). The influence of attention deficit problems. *Art therapy and clinical neuroscience*.
- ÇAKIR T. (2013). Çocukta Dil Gelişimi ve Kuramsal Yaklaşımlar Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (7), 110-134.

- ÇAYIR ÇİMEN F. A. (1999). Çocuk Yuvalarında Kalan ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan 6–7 Yaş Çocukların Dil Gelişimlerinin İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÇELİK H. (2017). Psikoterapide yeni soluk: Öyküsel terapi. E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4(1), 34-50.
- ÇELİKBAŞ E. Ö. (2019). Dışavurumcu Sanat Terapisi, Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(1), 20-37.
- DAĞABAKAN F. Ö., & DAĞABAKAN D. (2007). Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları
- DONALDSON M. (1969). The Genesis of Language: A Psycholinguistic Approach.
- DEMİR E. D., KÜNTAY C. A. (2012). Dil ve İletişim becerilerinin gelişiminde ana baba etkileri. Ana Babalık: Kuram ve Araştırma. (Der: M. Sayıl- B. Yağmurlu) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- DEMİR V. (2017). Dışavurumcu sanat terapisinin psikolojik belirtiler ile bilişsel işlevlere etkisi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 7(13), 575-598.
- DEMİR V. (2018). Terapötik uygulamada yaratıcı süreci kullanma: Sanat terapisi. Üsküdar Üniversitesi Klinik Hipnoz ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi, 1(1), 1-3.
- DEMİRCAN Ö. (1990). Yabancı dil öğretim yöntemleri. İstanbul.
- DİLCİ T. (2014). Öğrenme psikolojisi. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- ERARAY E. (2011). Montessori yönteminin etkililiği. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 1(1), 11-19.
- ERGİN B., KOÇAK N. ve YALÇIN H. (2014). 60-72 Aylık çocukların Türkçe kullanımı düzeyleri ve etki eden faktörlerin incelenmesi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16(2), 100-106.
- FABES R., MARTIN C. L. (2003). Exploring Child Development (2th Ed.) Boston: Pearson Education.
- FİLİZ Ş. (2016). Sanat Terapisinin Felsefi Boyutları, MJH VI/I, s. 169-183.
- GARDINER H.W.& GANDERN MJ. (2010). Çocuk ve Ergen Gelişimi. Ankara: İmge.
- GESHWIND N., & GALBURDA A. M. (1985). Cerebral Lateralization, 42, 459-552.
- GLASCOE F. P., BYRNE K. E., ASHFORD L. G., JOHNSON K. L., CHANG B., & STRICKLAND B. (1992). Accuracy of the Denver-II in developmental screening. Pediatrics, 89(6), 1221-1225.
- GIANNINI J. (2004). "Pilgrimage To The Ancient Healing Sites Of Greece: A Journey With Edward Tick." The San Francisco Jung Institute Library Journal, 23, p. 75–91.
- GREEN C. S. (1975). Larry thought puppet-play 'childish.' But it helped him face his fears. Nursing, 5, 30–3.

- GÜNEŞ F. (2009). Türkçe öğretiminde günümüz gelişmeleri ve yapılandırıcı yaklaşım. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(11), 1-21.
- HOMEYER L. E. (2020). Kum Tepsisi Terapisi. (H. Kahyaoğlu Çakmakçı ve S. Karakoç Demirkaya, Çev.). İstanbul: Apamer Yayıncılık.
- HOWELLS J., & TOWNSEND D. (1954). Puppetry as a medium for play diagnosis. *Occupational Therapy*, 17, 10–17.
- JERSILD A. (1979). Çocuk Psikolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- KAHRAMAN Ö. G., CEYLAN Ş., & KORKMAZ E. (2016). 0-3 yaş arası çocukların gelişimsel değerlendirmelerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 60-69.
- KANG J. Y., Jang, D. H., Lee, J. H., Park, M. J., Tak, H. J., & Sung, I. Y. (2006). The Effects of Integrative Art Therapy on Social Competence and Hand Function of Children with Cerebral Palsy. *Journal of the Korean Academy of Rehabilitation Medicine*, 30(4), 328-332.
- KARACAN E. (2000). Çocuklarda Dil Gelişimini Etkileyen Faktörler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 9(7).
- KARADENİZ S. (2023). Sanat terapisinin aleksitimik çocuklar üzerine etkileri (Master's thesis, TC Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- KARASAR N. (1991). Bilimsel araştırma yöntemi, (4. Basım). Ankara: Sanem Matbaacılık.
- KAROĞLU H., & ÇOBAN A. E. (2019). Türkiye’de okul öncesi eğitimde dil gelişimi ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 211-229.
- KAZDİM A. E. (2000). Encyclopedia of psychology, Volume 5. Oxford University.
- KEKLİK İ. (2015). Bilişsel gelişim. İ. Yıldırım (Ed.), Eğitim psikolojisi, içinde (s.65-99). Ankara: Anı Yayıncılık.
- KNILL P. J., LEVINE E. G., & LEVINE S. K. (2005). Principles and practice of expressive arts therapy: Toward a therapeutic aesthetics. Jessica Kingsley Publishers.
- KRAMER E. (1958). American lecture series: The Bannerstone division of American lectures in psychology: Art therapy in a children's community: A study of the function of art therapy in the treatment program of Wiltwyck School for Boys. Charles C Thomas Publisher. Vol. 318.
- KÜÇÜK S. (2020). Dışavurumcu sanat terapisinin üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- LINN S. (1978). Puppet therapy in hospitals: Helping children cope. *Journal of the American Medical Womens Association*, 33, 61–5.

- LUSEBRINK V. B. (2004). Art therapy and the brain: An attempt to understand the underlying processes of art expression in therapy. *Art Therapy*, 21(3), 125– 135. doi:10.1080/07421656.2004.10129496.
- LUSEBRINK V. B. (2010). Assessment and therapeutic application of the expressive therapies continuum: Implications for brain structures and functions. *Art Therapy*, 27(4), 168–177. doi:10.1080/07421656.2010.10129380.
- MITCHELL R. R., & FRIEDMAN H. S. (1992). Sandplay: Overview of the first sixty years. *Journal of Sandplay Therapy*, 1(2), 27-38.
- MUSLUGUME E. (2016). Dil gelişimini destekleyici ebeveyn eğitim programının sosyo ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının dil gelişimine etkisi (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- ÖZEKES M. (2013). Peabody Resim Kelime Testi 3 01 3 12 Yaş Aralığı İzmir Bölgesi Standardizasyonu Çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 14(1), 90-107.
- ÖKTEM Ö. (2006). Davranışsal Nöro-fizyolojiye Giriş. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.
- ÖZKILIÇ KABUL N. D. (2019). Üç yaş çocuklarda teknolojik alet kullanımının sosyal beceri, oyun becerisi ve dil gelişimi üzerindeki etkilerinin incelenmesi.
- ÖZPOLAT M. (2020). Erken çocukluk döneminde iki dilliliğin çocukların alıcı ve ifade edici dil gelişimine etkisinin incelenmesi (Master's thesis, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- PALMOUR R. (1997). Genetic studies of specific language impairment. *Journal of Neurolinguistics*. 10, 2/3: 215-230
- RUBIN J. A. (2012). *Approaches to art therapy: Theory and technique*. Routledge.
- SANTROCK J. W. (2003). *Children* (7th.Ed.). Boston: Mc Graw Hill.
- SAPOLSKY R. (1998). *Why Zebras Don't Get Ulcers*. New York: W. H. Freeman and Company.
- SNYDER B. A. (1997). Expressive art therapy techniques: Healing the soul through creativity. *The Journal of Humanistic Education and Development*, 36(2), 74-82.
- SOLSO R. L., MACLIN M. K., & MACLIN H. O. (2011). *Bilişsel Psikoloji*. İstanbul: Kitapevi Yayıncılık.
- SUAT K. O. L. (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(21), 1-21.
- ŞAHİN M. K., & AKMAN B. (2018). Erken çocukluk döneminde düşünme becerilerinin gelişimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(218), 5-20.

- ŞAHİN E., & ARSEVEN Ö. Ü. İ. (2017). Dil Bilgisi Öğretiminde Sezdirme Yönteminin Kullanımı In International Congress Of Eurasian Social Sciences -5 (p. 92).
- TABACHNICK B. G., & FIDELL L. S. (2013). Using Multivariate Statistics (sixth ed.). Pearson, Boston.
- TEBER M. (2015). Çocuk öykülerinin 4-6 yaş aralığındaki çocukların dil gelişimine katkısı: Sara Şahinkanat örneği (Master's thesis).
- TEMİZ G. (2002). Okul Öncesi Eğitimin Çocuğun Dil Gelişimine Olan Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya. Tömer Dil Öğretim Merkezi, 321-333.
- TOPBAŞ S. (2007). Dil ve kavram gelişimi. Ankara: Kök yayıncılık.
- UTAŞ AKHAN L. (2012). Psikopatolojik Sanat ve Psikiyatrik Tedavide Sanatın Kullanılışı. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2(2), 132-135.
- UZMEN S, MAĞDEN D. (2002). Okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 15(15), 193-212.
- VICK R. M. (2012). A Brief History of art therapy. In C. A Malchiodi (Ed.), Handbook of art therapy (2nd ed., pp. 5-16). New York Guilford Press.
- VYGOTSKY L. S. (1965). Thought and language. United States of America: The Massachusetts Institute of Technology.
- YALÇIN V.& DİNLER, H. (2022). Erken Çocukluk Döneminde Gelişen Zihin: Neden ve Nasıl?. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 584-598.
- YAVUZER H. (1998). Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER H. (1998). Bedensel, Zihinsel ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğunuzun ilk Altı Yılı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, H. (1998). Çocuk ve Ergen Psikolojisi, M.U. Vakfı Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ Ş. (2009). Erken Çocuklukta İletişim Dil Konuşma. Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi. Yeşim Fazlıoğlu (Ed.) İstanbul: Kriter
- ZEIFMAN D. M. (2001). An Ethological Analysis of Human Infant Crying: Answering Tinbergen's four Question. *Developmental Psychobiology*. 39. 265-258.
- ZIMBARDO P. G., JOHNSON R. L., & MCCANN V. (2014). Psikolojiye giriş. (Ed. A. K. Özmen). Kaknüs Yayınları.
- ZIMBARDO P. G., JOHNSON R. L., & MCCANN V. (2016). Psikolojiye Giriş. (Çev: A.K. Özmen). Kaknüs Yayınları.

ZIMBARDO P. G., JOHNSON R. L., & MCCANN V. (2018). Psikolojiye giriş. (Ed. A. K. Özmen).
Kaknüs Yayınları.

ZIMBARDO P. G., JOHNSON R. L., & MCCANN V. (2021). Psikolojiye giriş. (Çev: A. K. Özmen).
Kaknüs Yayınları.

ZIMBARDO P. G., JOHNSON R. L., & MCCANN V. (2022). Psikolojiye giriş. (Çev: A. K. Özmen).
Kaknüs Yayınları.

